

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ТОРГІВЛІ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітнього ступеня «Магістр»

на тему: **«ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ
ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ЛЬВІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ»**

Виконав: студент VI курсу, групи Птб-61
спеціальності 076 «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»
(шифр і назва спеціальності)

Роман ОВЕРКО
(ім'я та прізвище)

Керівник Ольга ЛИСЮК
(ім'я, прізвище)

Рецензент: _____
(ім'я, прізвище)

ДУБЛЯНИ 2024

Кваліфікаційна робота: 77 с. текстової частини, 6 таблиць, 24 рисунки, 62 літературних джерела.

Оверко Р. Зовнішньоекономічна діяльність та її вплив на розвиток економіки Львівської області. Кваліфікаційна робота. Кафедра підприємництва та торгівлі. Дубляни, Львівський НУП, 2024.

У кваліфікаційній роботі висвітлено теоретичні та методологічні засади зовнішньоекономічної діяльності та її роль у розвитку економіки держави. Розкрито сутність та основні принципи зовнішньоекономічної діяльності в Україні, а також досліджено сучасну систему міжнародної торгівлі та етапи її формування. Проведено аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області та досліджено динаміку товарних експортно-імпортних операцій та експортно-імпортних операцій з надання послуг, а також проведено оцінку ефективності зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області.

Запропоновано шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності Львівщини та розроблено механізм активізації зовнішньоекономічної діяльності в умовах євроінтеграції.

АНОТАЦІЯ

Оверко Р. Зовнішньоекономічна діяльність та її вплив на розвиток економіки Львівської області.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню зовнішньоекономічної діяльності та дослідженні її впливу на розвиток економіки Львівської області. Поняття зовнішньоекономічної діяльності доволі багатогранне. Для різних рівнів зовнішньоекономічної діяльності критерій економічної ефективності не однаковий. Кожному рівню оцінювання відповідає свій вид економічних інтересів і свій критерій ефективності. Тому метою дослідження було проведення аналізу середовища, ефективності зовнішньоекономічної діяльності за різними критеріями у Львівській області й розробка механізму активізації зовнішньоекономічної діяльності в умовах євроінтеграції.

Найбільш вагомими видами зовнішньоекономічної діяльності Львівщини на сучасному етапі є експорт (імпорт) товарів та послуг, а також залучення іноземних інвестицій з метою модернізації виробництва, зміцнення експортного потенціалу і конкурентних позицій на світових товарних ринках.

Власне, виходячи з цих міркувань, був проведений аналіз товарних експортно-імпортних операцій та експортно-імпортних операцій з надання послуг, а також досліджено ефективність зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області у певних часових інтервалах. На цій основі розроблені напрями підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності Львівщини.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, інвестиції, ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

ANNOTATION

Overko R. Foreign economic activity and its influence on the development of the Lviv region economy.

The concept of foreign economic activity is quite multifaceted. The criterion of economic efficiency is not the same for different levels of foreign economic activity. Each level of evaluation corresponds to its own type of economic interests and its own criterion of effectiveness. Therefore, the purpose of our study was to analyze the environment, the effectiveness of foreign economic activity according to various criteria in the Lviv region and to develop a mechanism for intensifying foreign economic activity in the context of European integration.

The most important types of foreign economic activity of Lviv region at the current stage are the export (import) of goods and services, as well as the attraction of foreign investments with the aim of modernizing production, strengthening export potential and competitive positions on world commodity markets.

An analysis of commodity export-import operations and export-import operations for the provision of services was carried out, as well as the effectiveness of foreign economic activity in the Lviv region in certain time intervals was investigated. On this basis, directions for increasing the efficiency of the foreign economic activity of the Lviv region were developed.

Key words: foreign economic activity, export, import, investment, efficiency of foreign economic activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	
1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ	
1.1. Сутність та основні принципи зовнішньоекономічної діяльності в Україні.....	
1.2. Сучасна система міжнародної торгівлі та етапи її формування.....	
2. ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ	
2.1. Аналіз та динаміка товарних експортно-імпорتنих операцій.....	
2.2. Аналіз та динаміка експортно-імпорتنих операцій з надання послуг.....	
2.3. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області.....	
3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЬВІВЩИНИ	
3.1. Пріоритетний розвиток експортоорієнтованих галузей.....	
3.2. Напрями підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності Львівщини.....	
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Ще з доісторичних часів, коли люди стали спроможними долати значні відстані, різко розширилися їх можливості щодо обміну товарами не лише між народами, а й навіть між цілими континентами.

Чи не одним з найяскравіших прикладів міжнародної торгівлі античного періоду історії людства можна назвати Великий шовковий шлях, який простягався на тисячі кілометрів з Китаю до Східної та Західної Європи, Близького Сходу та Північної Африки.

Результати археологічних досліджень підтверджують, що ця торгова артерія за декілька століть до нової ери проходила також і через територію сучасної України – Миколаївщину та Крим.

У місті Сурож (тепер Судак) закінчувався караванний шлях з Індії та Китаю, а далі товари перевозилися морем до Західної Європи.

Великий Шовковий шлях сприяв поживленню обміну товарами між найвіддаленішими куточками тодішнього світу, будівництву нових міст та мав величезний вплив на культ експортоорієнтованих галузей урний розвиток усєї цивілізації.

Минули тисячоліття і з розвитком продуктивних сил зазнала суттєвої трансформації й система організації міжнародного обміну товарами.

З історичної точки зору процес розвитку міжнародних економічних відносин умовно поділяють на такі періоди:

- Стародавній світ;
- Середньовіччя;
- колоніальний період;
- новітня історія.

Вже як цілісна система світове господарство сформувалося наприкінці дев'ятнадцятого століття, чому передувало завершення епохи великих географічних відкриттів, виникнення національно-державних утворень із загальним їх визнанням [44, с. 9].

Згодом більша частина світового співтовариства дійшла до розуміння нагальної потреби встановлення норм і правил міжнародної торгівлі, які б максимально сприяли діяльності у цій сфері в інтересах усього людства.

Саме з цією метою у 1995 році було створено Світову організацію торгівлі (СОТ) (*англ. World Trade Organization, WTO*).

Сьогодні цілий світ разом з Україною – жертвою шовіністичної тоталітарної держави, що нахабно наважилась поставити під сумнів порядок мирного співіснування держав і націй, тією чи іншою мірою відчуває негативні наслідки неспровокованої агресії з боку північного сусіда.

За оцінками Світової організації торгівлі неприкрита московська агресія проти України стала не лише причиною серйозної гуманітарної кризи, а й суттєво вплинула на погіршення стану світової економіки – скорочення обсягів виробництва і торгівлі, підвищення цін на продовольство та енергоносії тощо.

Загалом за обсягами експорту товарів і послуг 2022 рік міг би бути для нашої країни рекордним за всю історію незалежності.

Так, ще у січні-лютому 2022 року спостерігалася позитивна динаміка у цій царині – в порівнянні з відповідним періодом минулого року приріст становив 34% [23].

Однак, у березні 2022 року відбулося різке скорочення обсягів експорту за кордон (на 50% у порівнянні з лютим та на 56,0% – з січнем), а у грудні 2022 року цей показник становив лише 57,9% від січневого рівня [19].

Негативні глобальні наслідки від воєнних дій в Україні найбільше спостерігаються на ринку зернових, що значно посилює ризики для продовольчої безпеки у багатьох регіонах світу.

Як свідчить експертне середовище, у сезоні 2022/2023 Україна за обсягами виробництва пшениці перемістилася з 7 на 10 місце або до рівня сезону 2014/15. Втім, беручи до уваги ту обставину, що наші аграрії працювали в умовах повномасштабної агресії з боку одвічного ворога

українського народу, статус учасника ТОП-10 серед світових виробників пшениці можна без перебільшення вважати за значне досягнення у цій важливій складовій міжнародного поділу праці [55].

Через зменшення експорту товарів з України, спричинене злочинними діями держави-агресора, бідніші країни постають перед загрозою політичної нестабільності, що може вплинути на безпекову ситуацію у всьому світі [3].

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність та основні принципи зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Невід’ємними та органічно пов’язаними між собою складовими економічної системи будь-якої сучасної країни є внутрішня та зовнішня економіки.

Якщо внутрішня економіка покликана забезпечувати задоволення потреб населення за рахунок вітчизняного виробництва, то мета зовнішньої економіки – вирішення аналогічного завдання вже через інтеграцію у міжнародні ринки товарів та послуг.

Сьогодні жодна країна не може забезпечити належний рівень свого розвитку без тісних зв’язків з іншими закордонними партнерами, без використання переваг міжнародного поділу праці та науково-технічного співробітництва.

Така форма взаємодії між національними економіками отримала назву зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД), а наріжним каменем зв’язків між країнами виступає світовий ринок – сфера обумовлених певним чином економічних відносин, що ґрунтується на міжнародному поділі праці.

Проявом цих зв’язків є такі форми міжнародних економічних відносин: торгівля, міграція робочої сили, рух капіталів, валютно-кредитні відносини [50, с. 8].

Історія виникнення та розвитку ЗЕД сягає епохи формування такої інституції, як держава.

Деякі науковці стверджують, що перші елементи ЗЕД на території сучасної України з’явилися ще у VII столітті нашої ери [17].

Існує навіть думка, що поява та розвиток міст за часів Русі значною мірою були продуктом існування торгівлі зі Сходом.

Важливим партнером тогочасної руської держави, завдяки відомому шляху із варягів у греки, була Візантія, з якої постачалися одяг, килими, посуд, прикраси, вино, прянощі тощо, а з Русі – раби, мед, віск та хутро.

Зрозуміло, що з тих часів відбулася ціла низка історичних подій та глобальних катаклізмів, які радикально вплинули на формування системи міжнародних зв'язків і аналіз наслідків яких заслуговує на окреме дослідження.

На сучасному етапі зовнішньоекономічна діяльність відкриває широкі можливості для вирішення проблеми забезпечення національної економіки необхідною сировиною, енергоносіями, машинами, устаткуванням і обладнанням, передовими технологіями, новітніми досягненнями науки тощо, а населення країни – значною кількістю споживчих товарів та продуктів харчування, виробництво яких за певних природно-кліматичних умов цілком неможливе або економічно не вигідне.

Крім усього переліченого вище, не можна обійти увагою і той факт, що в процесі розширення та зміцнення зв'язків між націями відбувається й культурний обмін, що сприяє духовному збагаченню усього людства і є основою для успішного його розвитку, плідного і взаємовигідного співіснування країн і народів.

Чи не найбільш вичерпним документом, у якому закріплено основні принципи організації міжнародних економічних відносин можна вважати «Хартію економічних прав і обов'язків держав», прийняту четвертою спеціальною сесією генеральної Асамблеї ООН у 1974 році.

Як бачимо, зовнішньоекономічна діяльність – це одна з категорій міжнародної економіки. Утім, українське законодавство також достатньо чітко регламентує цю сферу, одночасно ґрунтуючись на принципах, прийнятих світовим співтовариством.

Основним документом тут є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (далі – Закон) [28].

Згідно з його положеннями цей вид діяльності ґрунтується на цілій низці принципів, до основних з яких варто віднести: принцип суверенітету українського народу у здійсненні ЗЕД, свободи підприємництва, юридичної рівності і недискримінації, верховенства права, захисту інтересів суб'єктів ЗЕД, еквівалентності обміну та неприпустимості демпінгу*** при переміщенні товарів.

Керуючись наведеними вище принципами, регулювання ЗЕД в Україні здійснюється з метою забезпечення збалансованого розвитку економіки країни та рівноваги на її внутрішнього ринку, прогресивних структурних змін в економіці, створення сприятливих умов для інтеграції національної економіки у світову систему світового поділу праці.

Положеннями Закону також чітко передбачені види діяльності суб'єктів ЗЕД з іноземними суб'єктами господарської діяльності, що належать до цієї сфери, – це:

- експорт, імпорт товарів (капіталів, трудових ресурсів) та надання послуг;
- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша діяльність;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами;
- кредитні та розрахункові операції;
- спільна підприємницька діяльність;
- підприємницька діяльність на території України щодо надання нематеріальних об'єктів власності;
- виставкова та інша представницька діяльність;
- товарообмінні (бартерні) та орендні операції;
- операції з придбання, продажу та обміну валюти;
- роботи на контрактній основі фізичних осіб України;

*** Демпінг – продаж товарів за цінами, що є нижчі за діючі міжнародних ринках і рівень яких не є наслідком понесених витрат на виробництво певного виду товару

- інші види ЗЕД, прямо не заборонені законодавством України.

З наукової точки зору зовнішньоекономічна діяльність – це багатомірна система економічних відносин, що базується на обміні ресурсами, товарами, послугами, технологіями і науковими розробками, робочою силою, капіталом тощо між державами та економічними суб'єктами, яка в науковій літературі поділяється на дві підсистеми – зовнішню торгівельну та міжнародну виробничо-інвестиційну (рис. 1.1).

*Рис. 1.1. – Загальна структура системи зовнішньоекономічної діяльності**

*Джерело: [31, с. 7]

Основними ж рисами системи ЗЕД на сучасному етапі є [31, с. 13]:

1) посилення взаємозв'язку між товарною кон'юнктурою на світових та внутрішніх ринках. Збільшення частки в системі ЗЕД інформаційного обміну, комунікаційних, транспортних, консалтингових послуг, лізингових операцій, операцій зі страхування тощо;

2) зменшення частки сировини та матеріалів з одночасним зростанням обсягів обміну продукцією наукоємних і високотехнологічних галузей;

3) посилення інтеграційних процесів та «розмивання» економічних кордонів;

4) вивезення капіталу та утворення транснаціональних корпорацій;

5) посилення міграційних процесів через переміщення робочої сили;

6) скорочення витрат виробництва внаслідок зростання обсягів міжнародної торгівлі;

7) зростання ролі держави щодо інтеграції національних економік в глобальну систему світової економіки;

8) регулювання системи ЗЕД міжнародними актами відповідно до положень Світової організації торгівлі.

Система зовнішньоекономічної діяльності має свою чітко виражену ієрархічну структуру, яка представлена трьома рівнями – державне регулювання, регіональний рівень, господарюючий суб'єкт.

Держава у цій сфері бере на себе функції захисту власних економічних інтересів, сприяння розвитку підприємництва, створення конкурентного середовища з одночасним контролем за недопущенням монополізму.

На рівні регіону через розробку та реалізацію програм соціально-економічного розвитку втілюються найбільш оптимальні моделі використання ресурсного потенціалу, спрямовані на покращення умов населення та підвищення рівня його добробуту.

Щодо підприємств, то головним їх завданням у сфері ЗЕД є отримання максимального прибутку через підвищення рівня конкурентоспроможності товарів та послуг, вибір надійних іноземних партнерів і налагодження з ними плідної взаємовигідної співпраці.

Значення зовнішньоекономічної діяльності для національної економіки та забезпечення належного розвитку країни полягає, передусім, у надходженні валютної виручки від експорту, що, у свою чергу, відкриває додаткові можливості для підвищення технічного рівня виробництва через доступ до передових досягнень науково-технічного прогресу, отримання необхідних матеріальних та фінансових ресурсів тощо.

Таким чином, усі форми економічних зв'язків між країнами мають своє вартісне вираження, яке відображається у платіжному балансі країни –

співвідношенні між сумою усіх валютних надходжень з-за кордону та сумою платежів за кордон упродовж визначеного періоду.

У платіжному балансі країни відображається рух грошових коштів за всіма зовнішньоекономічними операціями, що дає можливість об'єктивно оцінити реальний стан економічних зв'язків з міжнародними партнерами.

За умови перевищення вартості експорту над вартістю імпорту, платіжний баланс вважається активним, у протилежному разі – платіжний баланс є пасивним.

Також може мати місце рівність між вартістю експортних та імпорتنних операцій. Тоді платіжний баланс країни називають нетто-балансом.

Крім платіжного балансу, економічна теорія вивчає ще й категорію торговельного балансу (як важливий елемент платіжного балансу) – результат порівняння вартості товарних експортних операцій з операціями з імпорту товарів (рахунок поточних операцій).

Вперше поняття торговельного балансу було запроваджене Е. Місселденом – економістом, що належав до школи меркантилізму. Згідно з цим вченням добробут країни зростає у разі перевищення вартості вивезених (експортованих) товарів над вартістю товарів ввезених (імпортованих). Меркантилісти були прихильниками позитивного (активного) сальдо торговельного балансу і вважали, що до головних функцій держави належить стимулююча роль у розвитку виробництва товарів, призначених для експорту, та мінімізація імпорту [8].

Торговельний баланс, як і будь-який інший, складається з двох частин:

- активу – вартість валютної виручки від експорту товарів та послуг;
- пасиву – платежі за імпортовані товари для внутрішнього споживання чи їх переробки.

Перевищення суми валютної виручки від експорту над сумою імпорту означає, що має місце приплив валюти, а торговельне сальдо за цих умов називають позитивним. Такий стан речей свідчить про достатній рівень

конкурентоспроможності товарів та послуг окремо взятої країни на міжнародних ринках.

Позитивне значення торговельного балансу часто трактується як сприятливе. Такий баланс свідчить не лише про економічну, а й про політичну стабільність країни, що створює сприятливі умови для інвестицій.

У разі перевищення суми імпорту над експортом виникає торговий дефіцит, що найчастіше тлумачиться як явище несприятливе.

Втім, в умовах ринку, що лише формується, від'ємне значення сальдо торговельного балансу не обов'язково повинно негативно характеризувати загальний стан зовнішньоекономічної діяльності країни.

Ще однією частиною платіжного балансу є баланс руху капіталів і кредитів (рахунок операцій з капіталом). Приплив капіталу в країну прирівнюється до надходження іноземної валюти в країну, а відтік – навпаки.

У фінансовому рахунку платіжного балансу країни знаходять своє відображення обсяги операцій з фінансовими активами та зобов'язаннями між учасниками ЗЕД. Сюди включають прямі та портфельні інвестиції, фінансові похідні інструменти, інші інвестиції, а також міжнародні резерви.

Дані Міністерства фінансів України свідчать, що упродовж 2010-2022 рр. величина зведеного платіжного балансу нашої країни доволі різко коливалася (рис. 1.2). Однак, не важко помітити, що вона доволі чітко корелюється з політичними подіями в Україні, які мали і мають місце в новітній історії нашої держави.

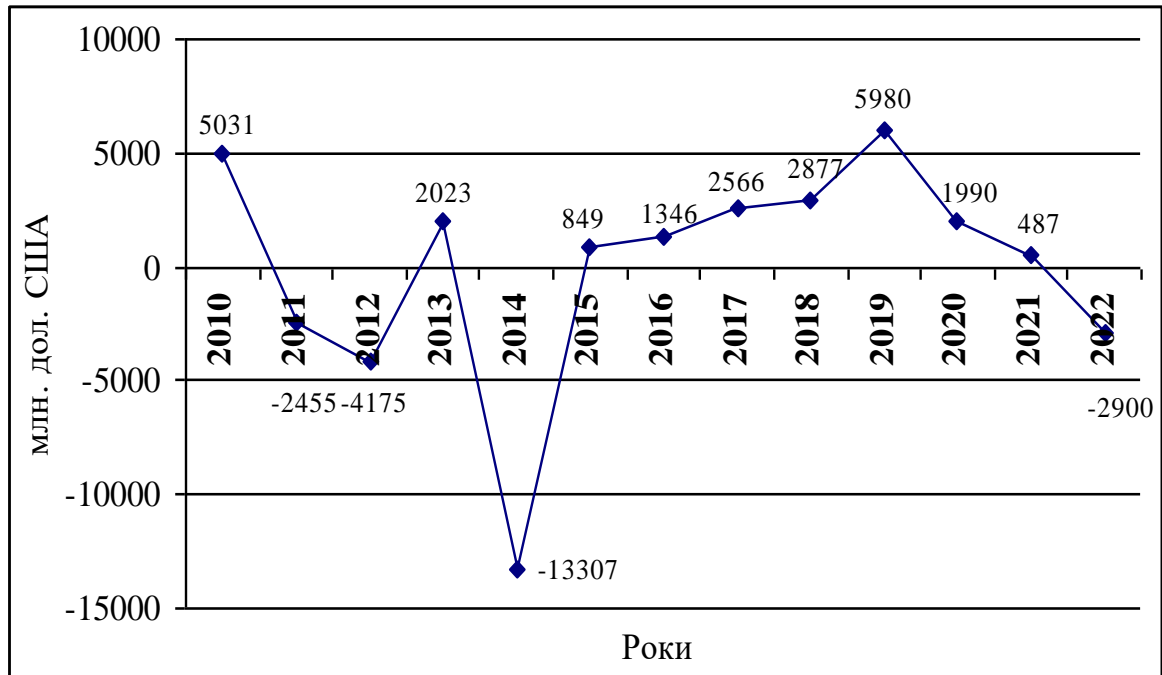

Рис. 1.2. – Динаміка платіжного балансу України за 2010-2022 роки*
 *Джерело: [46]

Варто окремо зупинитися на такій важливій складовій ЗЕД, як інвестиційна діяльність.

Однією з найбільш важливих форм капітальних вкладень в національну економіку є прямі інвестиції (ПІ).

ПІ є найбільшим джерелом зовнішнього фінансування економіки країни.

Інвестиція вважається прямою за умови, коли частка нерезидента у статутному капіталі підприємства-резидента становить не менше 10 відсотків від вартості статутного капіталу [20].

На рис. 1.3 зображено динаміку сальдо ПІ (різниця між надходженнями ПІ та їх відтоком) в Україні за період 2010-2022 років, величина якого суттєво коливалася.

Як і у ситуації з платіжним балансом не можна не зауважити тут наявності тісного зв'язку між готовністю закордонних інвесторів вкладати свої капітали в економіку України та рівнем політичної стабільності в країні, станом боротьби з корупцією, ходом реформування судової системи тощо.

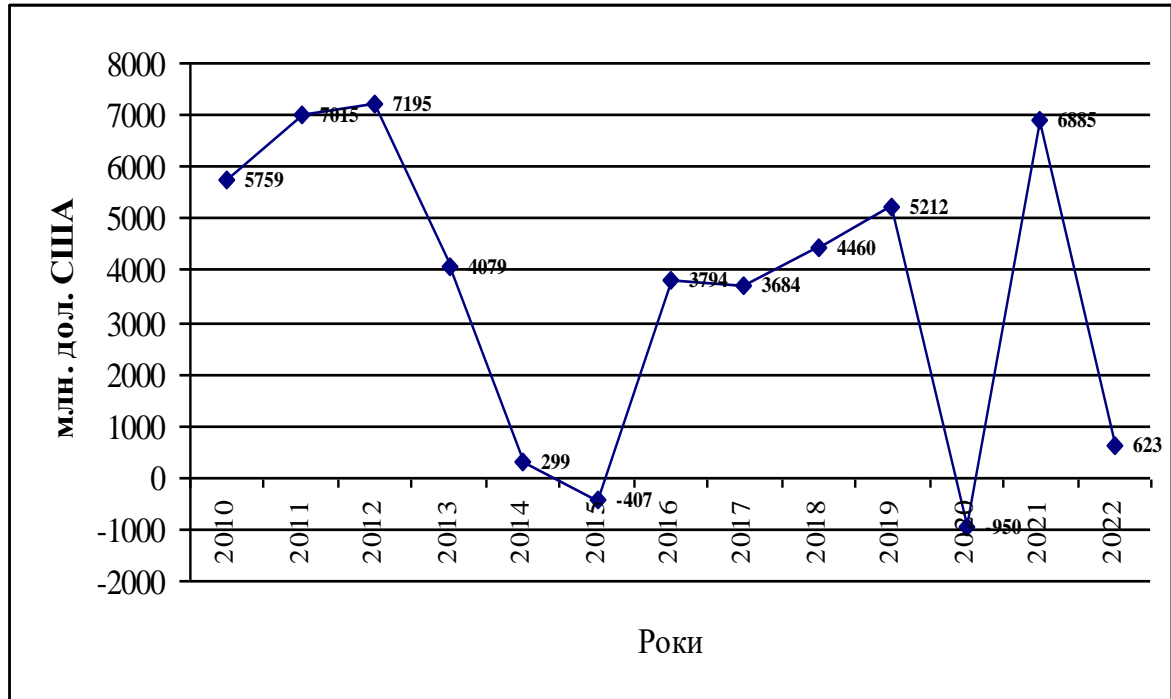

Рис. 1.3. – Динаміка сальдо прямих іноземних інвестицій в Україні за 2010-2022 роки*

*Джерело: [17]

Слід також зазначити, що крім надходження валютної виручки, про що говорилося вище, система міжнародних торгово-економічних зв'язків суттєво впливає на вектор розвитку будь-якої національної економіки країн-учасників.

Яскравим прикладом цього є міжнародна спеціалізація виробництва (МСВ) як найвищий ступінь міжнародного поділу праці (МПП), що сприяє процесам розширеного відтворення усього світового господарства на основі найбільш оптимального поєднання усіх наявних ресурсів, результатом чого є не лише підвищення добробуту населення Земної кулі, а й успішне вирішення величезної кількості проблем, політичні, економічні, соціальні, гуманітарні наслідки яких можуть бути абсолютно непередбачувані. Тут варто згадати екологію та боротьбу з глобальним потеплінням, продовольчу кризу та неконтрольовану міграцію, політичну нестабільність та багато іншого.

Головна сутність міжнародної спеціалізації виробництва полягає у диференціації національних економік щодо виробництва певних видів товарів понад внутрішні потреби з метою їх реалізації на світових ринках.

В науковій літературі можна зустріти визначення окремих видів МСВ. До них відносять [26]:

- предметну спеціалізацію (зосередження виробництва визначених товарів в окремій країні);
- подетальну спеціалізацію (випуск комплектуючих виробів або деталей, які використовуються у вигляді складових елементів при подальшому їх використанні в ході виготовлення готової продукції);
- технологічну (спеціалізація на виконанні певних видів робіт);
- типорозмірну (спеціалізація на виготовленні виробів з наперед визначеними параметрами);
- наукову спеціалізацію (зосередження на окремих напрямках наукової діяльності);
- територіальну спеціалізацію (спеціалізація країни або групи країн чи регіонів на виробництві певних видів продукції).

Рівень міжнародної спеціалізації має й свої конкретні показники, до яких належать [38]:

- коефіцієнт відносної експортної спеціалізації ($K_{век} = \frac{E_k}{E_c}$), де E_k – частка певного виду товару в обсягах експорту окремої країни, E_c – частка цього товару у світовому експорті. При значенні коефіцієнта відносної експортної спеціалізації більшому за одиницю, товари (галузь) вважаються міжнародно-спеціалізованими;

- експортна квота галузі ($E_k = \frac{O_e}{O_{вир.}}$), де O_e – обсяг експорту за певний період часу, $O_{вир.}$ – обсяг внутрішнього виробництва за аналогічний

період. Цей показник слугує характеристикою значення окремої галузі для економіки держави;

- міра участі національної економіки в міжнародному поділі праці ($R_i = \frac{E+I}{P} * 100$), де $(E+I)$ – обсяги експортно-імпортних операцій, P – валовий внутрішній продукт.

Ще одним елементом міжнародного поділу праці є міжнародне виробниче кооперування (МВК) – об'єднання виробників різних країн з метою виробництва певного виду товарів та реалізації останніх на світових ринках.

Об'єктивною основою міжнародної кооперації у виробничій сфері є підвищення рівня розвитку виробничих сил.

Головний зміст МВК полягає у налагодженні стійких взаємовигідних виробничих зв'язків між виробниками, що спеціалізуються на випуску певних видів товарів.

До основних ознак міжнародної виробничої кооперації відносять [33]: узгодженість між учасниками умов спільної діяльності, координація діяльності партнерів щодо питань реалізації продукції, наявність виробничих підприємств зі статусом суб'єктів кооперування, обумовлення у договорах номенклатури товарів та технологічних вимог щодо їх виробництва.

На поточний момент існує така класифікація міжнародної кооперації:

- за видами (виробнича, науково-технічна, у сфері реалізації товарів, робіт, послуг);
- за формами (спільне підприємництво, договірна спеціалізація);
- за стадіями (передуюча виробничій діяльності, виробнича, комерційна);
- за кількістю учасників або об'єктів;
- за структурою зв'язків (горизонтальна, вертикальна, змішана);
- за масштабами територіального охоплення.

Що ж до методів, які застосовуються при формуванні коопераційних зв'язків, то до них належать[7, с. 316-317]:

- здійснення спільних програм (підрядне кооперування та спільне виробництво). Підрядне кооперування – це виконання однією стороною певного комплексу робіт за доручення іншої сторони;
- спеціалізація на договірній основі (розмежування виробничих функцій відповідно до угод про спеціалізацію;
- створення спільних підприємств (СП), основою для яких є спільна виробнича база.

Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку людства процес зміцнення і поглиблення міжнародних зв'язків, невід'ємною частиною яких виступає зовнішньоекономічна діяльність, набуває небачених раніше масштабів як за обсягами, так і з точки зору їх якості. Тут важливу роль відіграють новітні досягнення у сфері інформатизації, комунікації, технологій, логістики, розвиток світової транспортної системи і т.ін.

Зазначені чинники мають суттєвий вплив і на всю сферу ЗЕД, активізація якої може виступати у якості індикатора загального стану розвитку світової економіки. Таким чином, в умовах глобалізації обмін товарами, сировиною, технологіями, капіталами, науковими досягненнями, робочою силою тощо набуває неабиякого значення, сприяючи раціональному використанню усіх наявних у людства ресурсів, максимальному захисту навколишнього середовища, вирішенню або навіть недопущенню соціальних збурень чи військових конфліктів задля забезпечення належного рівня добробуту населення усіх країн Земної кулі.

1.2. Сучасна система міжнародної торгівлі та етапи її формування

Як вже було сказано вище, законодавством України передбачена ціла низка найрізноманітніших видів зовнішньоекономічної діяльності. Це й

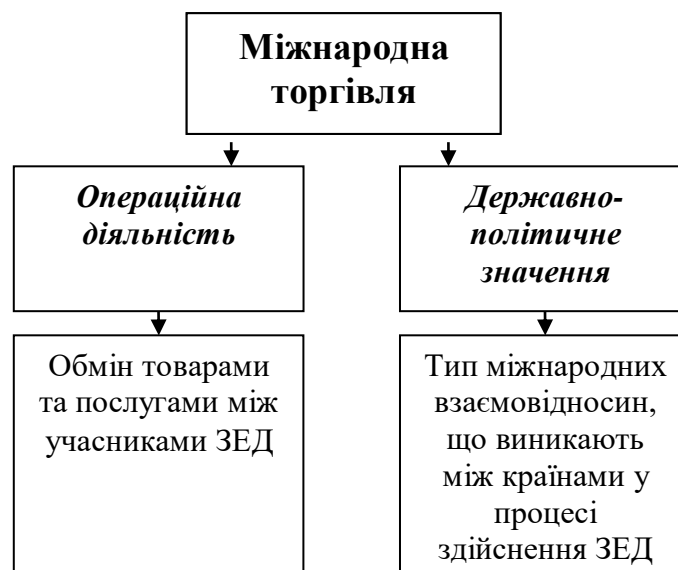
обмін товарами та послугами, наукове співробітництво, міжнародні фінансові та кредитні операції, спільна підприємницька діяльність, товарообмінні та орендні операції тощо.

Разом з тим, не підлягає запереченню той факт, що першою формою ЗЕД була таки міжнародна торгівля, яка пройшла шлях від нечисленних товарообмінних операцій до довготермінового та значного за обсягами торгово-економічного співробітництва і стала визначальним чинником для налагодження сталих економічних, культурних та політичних зв'язків між найвіддаленішими куточками світу.

Зовнішня торгівля й сьогодні залишається найбільш важливим елементом міжнародних економічних відносин.

Зовнішні торгівлі країн світу у своїй сукупності формують таку складну соціально-економічну категорію, як міжнародна торгівля.

В наукових джерелах можна зустріти положення про те, що міжнародну торгівлю за своєї сутністю слід розглядати з позиції безпосередньо оперативної діяльності (обміну товарами та послугами між учасниками ЗЕД) та її державно-політичної ролі у стосунках між країнами (рис. 1.4.).

*Рис. 1.4. – Підходи до розуміння сутності міжнародної торгівлі**

*Джерело: [50, с. 10]

В історії людства масштаби та форми обміну товарами між народами та країнами постійно змінювалися.

Доволі промовисто про значення міжнародного обміну товарами говорить у своїй праці «Економіка» американських професор і лауреат Нобелівської премії в економіці Поль Самуельсон: «міжнародна торгівля має велике значення: завдяки зовнішній торгівлі наш графік споживчих альтернатив забезпечує нам більше різних товарів, ніж це може зробити графік внутрішніх виробничих альтернатив... Кожна сторона у кінцевому підсумку споживає більше, ніж вона могла би виробити сама. У цьому полягає і сенс зовнішньої торгівлі» [53, с. 483].

Значна частина науковців виокремлює певні етапи розвитку міжнародної торгівлі, які базуються на таких основних подіях у світі[24]:

- початковий (XVIII століття – перша половина XIX століття);
- друга половина XIX століття – початок Першої світової війни;
- період між двома світовими війнами;
- повоєнний період (50-60-ті роки XX століття);
- сучасний (від початку 70-х років XX століття).

Формування сучасної системи міжнародної торгівлі, її організаційної структури, теоретичні і політичні основи діяльності відбувалося упродовж доволі тривалого часу.

Ще у середині XVI століття в Англії було розроблено теорію, відому як меркантилізм, спрямовану на підтримку міжнародної торгівлі, що стала першою спробою теоретичного обґрунтування капіталістичного способу виробництва.

Меркантилізм пов'язував збільшення багатства саме із зовнішньою торгівлею – єдиним способом збільшення мирним шляхом кількості золота та срібла (тогочасної валюти) у країні через перевищення експорту над імпортом [35].

Таким чином, це економічне вчення визначало сферу обігу як вирішальну при нагромадженні багатства і з часом (особливо у XVII столітті) його вплив на економічну політику держави суттєво посилювався.

До заслуг прихильників цієї теорії варто віднести те, що вони вперше сформулювали струнку наукове вчення про міжнародний обмін товарами та запровадили поняття платіжного балансу.

Відомий вчений-економіст Адам Сміт у своїй праці «Дослідження про природу та причини багатства народів», що вийшла у 1776 році, опираючись на трудову теорію вартості, піддав критиці вчення меркантилістів.

Він стверджував, що кожна країна відрізняється від інших здатністю виробляти певні товари ефективно. Він був переконаний – країни не повинні намагатися виробляти ті товари, які можна купити за нижчою ціною на міжнародному ринку. За його словами країна отримує вигоду, зосереджуючись на товарах, які вона може виробляти найбільш вигідно, і торгуючи ними на міжнародному ринку[2]. Це вчення отримало назву «теорії абсолютних переваг», яка базується на таких положеннях[44, с.27-28]:

- єдиний фактор виробництва – це праця людини;
- повна зайнятість населення країни;
- світове господарство складається лише з двох країн, що виробляють і торгують тільки двома товарами;
- незмінні витрати виробництва, а при їх зниженні має місце підвищення попиту на товар;
- кількість праці, витраченої на виробництво одного товару, визначає ціну іншого;
- витрати на транспортування товарів дорівнюють нулю;
- здійснення міжнародної торгівлі не має будь-яких обмежень та нічим не регламентується.

За твердженням А. Сміта рівень добробуту нації визначається не кількістю нагромаджених нею дорогоцінних металів (золота), а здатністю

країни виробляти ті чи інші товари. Таким чином, головним завданням є не накопичення багатств, а розвиток виробництва.

Положення теорії А. Сміта згодом розвинув Давид Рікардо, один з відомих вчених у питанні земельної ренти та грошей, розробивши принцип порівняльної переваги, що й досі не втратив своєї актуальності. Він також довів, що «міжнародна спеціалізація вигідна для нації»[53, с. 487].

В доповнення до сказаного варто привести слова Поля Самуельсона про те, що «...спеціалізація та торгівля збільшують обсяг світового виробництва й одного, й іншого товару, а також можливості кожної країни споживати обидва товари»[53, с. 485]. Як бачимо, тут автор розглядає спеціалізацію і міжнародну торгівлю як комплексне поняття.

Епоха Великих географічних відкриттів спричинила виникнення нових можливостей, давши поштовх для переходу до великого машинного виробництва, що у другій половині XVIII століття стало початком так званої Першої промислової революції як поворотного моменту в історії людства.

Цей процес призвів до різкого зростання кількості населення Земної кулі та підвищення його життєвого рівня.

Згодом, завдяки технологічному прогресу, створюються нові більш ефективні транспортні засоби (спочатку на основі парових двигунів, а пізніше – на основі двигунів внутрішнього згорання), починається використання електричної енергії тощо.

Як стверджував лауреат Нобелівської премії Р. Лукас, нічого подібного в історії ще ніколи не траплялося.

З розвитком будь-якого суспільного явища природно виникає потреба додаткового наукового його обґрунтування.

Не стала винятком тут і сфера міжнародної торгівлі, що спричинило появу нових економічних теорій, до яких на сучасному етапі належать:

- кейнсїанство, в основі якого лежить державний інтервенціонізм (активна участь держави, що полягає у збільшенні її витрат з метою

забезпечення зростання сукупного попиту, як фактора, що стимулює виробництво та інвестиції, сприяє підвищенню рівня зайнятості населення країни);

- монетаризм на противагу кейнсіанству представляє собою теорію, відповідно до якої загальний обсяг виробництва та рівень цін прямо залежать від пропозиції грошей. Виходячи з цього положення, прихильники монетаризму стверджують, що безінфляційний ріст економіки потребує здійснення контролю з боку держави за оборотом грошової маси при обмеженні втручання державних інституцій у господарську діяльність.

Насправді крім перелічених вище теорій міжнародної торгівлі існує ще достатньо велика їх кількість.

Сьогодні важко сказати, чи має перевагу якась із них у порівнянні з іншими.

В реальних умовах урядами та фірмами частіше за все використовуються поєднання окремих положень різних теорій з метою вивчення та прогнозування тенденцій і прийняття на цій основі рішень щодо подальшої стратегії. Разом з тим зрозуміло, що з розвитком суспільства наукові розробки у цій царині будуть і надалі тривати через появу нових умов та факторів, які суттєво впливають на розвиток міжнародної торгівлі[62].

На сучасному етапі міжнародна торгівля, попри особливості національних законодавств, в цілому базується на принципах, передбачених Статутом Організації об'єднаних націй. До них, зокрема, належать:

- рівність державних суверенітетів;
- недопустимість застосування сили чи загрози її застосування;
- недоторканість державних кордонів та територіальна цілісність держав;
- право націй на самовизначення;
- невтручання у внутрішні справи та мирне вирішення суперечок;

- дотримання прав людини;
- належне виконання міжнародних зобов'язань;
- міжнародна співпраця.

Тут слід зауважити, що на практиці згадані вище принципи ООН далеко не завжди дотримуються усіма учасниками міжнародної торгівлі. Так, нині маємо за приклад обурливе порушення норм міжнародного законодавства з боку московського агресора щодо блокування експорту українського зерна, яке може спровокувати ще більше загострення глобальної продовольчої кризи. Тому світове співтовариство, а особливо найбільш прогресивна його частина, не мають права допустити, щоб подібна поведінка стала прецедентом для інших країн. Зло має бути покараним – це наріжний камінь будь-якої цивілізованої правової системи.

З аналізу наведеного нижче графічного матеріалу можна побачити, як позначилася московська агресія на обсягах експорту зерна з України (рис.1.5 і рис 1.6).

Так, згідно проведених розрахунків динаміки помісячних обсягів українського зерна за 9 місяців 2023 року було встановлено достатньо імовірну тенденцію (коефіцієнт апроксимації – 0,928), яка найкраще описується експоненціальним рівнянням $y=1421,7e^{-0,1559t}$, де t – порядковий номер місяця.

Звідси отримано прогнозне значення обсягів експорту зерна – 7199,2 млн. дол. США, що на 25,3% менше за рівень 2019 року.

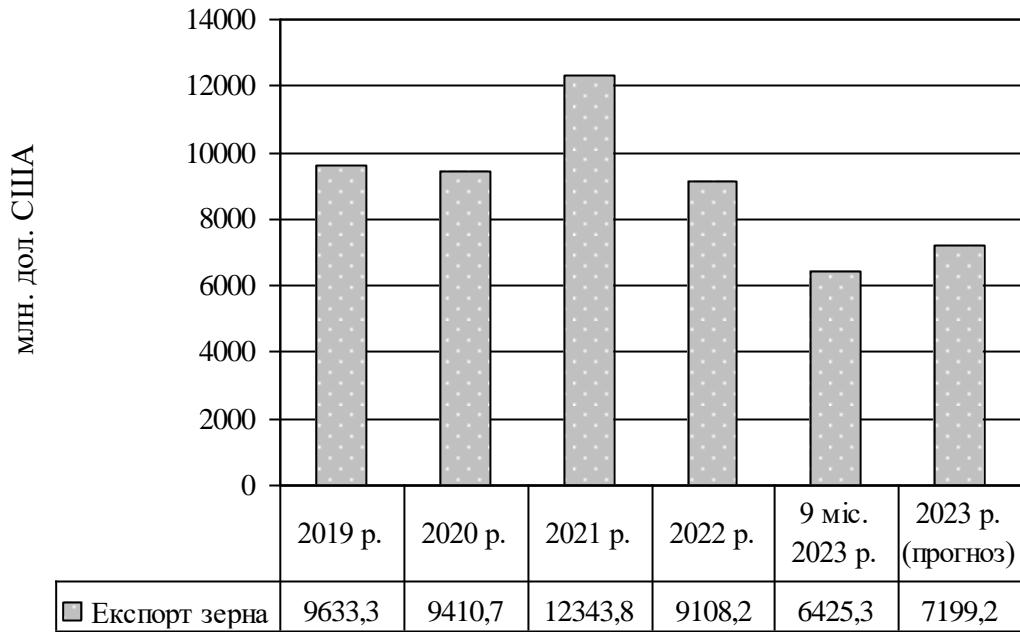

Рис. 1.5. – Динаміка обсягів експорту зерна за 2019-2022 рр. та прогноз на 2023 рік*

*Джерело: [19]

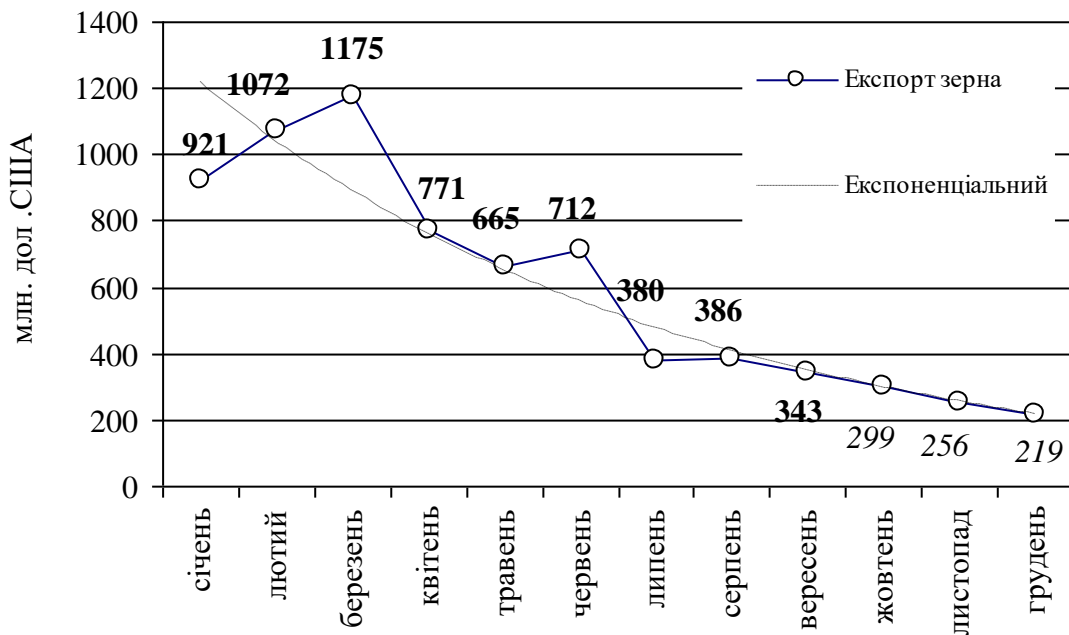

Рис. 1.6. – Вирівняний динамічний ряд обсягів експорту зерна за січень-вересень та прогноз на жовтень-грудень 2023 року*

*Джерело: [19]

На сучасному етапі система правових норм, що діють у міжнародній торгівлі серед більшості країн світу, регулюється Світовою організацією торгівлі (СОТ), створеною у 1995 році.

Діяльність СОТ спрямована на:

- підвищення життєвого рівня населення країн-учасників;
- боротьба з безробіттям та забезпечення зростання рівня реального доходу й ефективного попиту;
- збільшення обсягів виробництва і торгівлі товарів та послуг при досягненні найбільш оптимального використання світового ресурсного потенціалу;
- узгодження вимог екологічної безпеки з інтересами виробників.

Сьогодні членами організації є 164 країни та окремі митні території, частка яких у світовій торгівлі складає 98%. Крім того, ще 25 країн ведуть перемовини про вступ до СОТ[45].

Згідно з процедурами СОТ 16 травня 2008 року Україна стала повноправним членом цієї Організації.

Приєднання України у 2008 році до Світової організації торгівлі відкрило нові перспективи для забезпечення поступального розвитку економіки держави.

Тепер наша країна, як повноправний член СОТ, може впливати на формування правил світової торгівлі з метою максимального врахування інтересів України [51].

Загалом можна констатувати, що сучасна міжнародна торгівля має певні специфічні особливості. Так, все чіткіше проглядається тенденція до зростання частки продукції обробної промисловості (а це близько 75% світового експорту), решта – сировинні матеріали. До того ж майже 40% від загальних обсягів товарних експортних операцій – це технічно складна продукція [50, с. 44].

Міжнародна торгівля значною мірою залежить від валютних курсів, які урівноважують вартісні показники національного та міжнародного ринку товарів (робіт, послуг).

П. Самуельсон з цього приводу пише: «... експорт і імпорт товарів між країнами, що мають різні грошові одиниці, спричинює виникнення нового економічного фактора – валютного курсу, який відбиває ціну іноземної грошової одиниці... » [53, с. 483].

І далі: «коли ми імпортуємо товари, ми пропонуємо долари в обмін на фунти стерлінгів; коли ми експортуємо, англійці пропонують фунти стерлінгів в обмін на долари. Це взаємодія імпортного попиту та експортної пропозиції, яка визначає рівень рівноваги міжнародної торгівлі та валютних курсів»[53, с. 484].

Валютні курси дають можливість виробникам порівнювати розмір своїх виробничих витрат із рівнем, що склався на світових ринках. Вони суттєво впливають на величину прибутку господарюючих суб'єктів та конкурентоспроможність їхньої продукції (здатність перевершити конкурентів за певних умов).

Зміни валютного курсу по-різному спричиняють свій вплив на експортерів та імпортерів товарів.

Так, за умови знецінення національної валюти експортери отримують певну вигоду через обмін іноземної валюти, що стала дорожчою, на валюту національну, яка подешевшала.

Зміцнення ж національної валюти призводить до зростання вартості імпорту.

Таким чином, рівень конкурентоспроможності товарів на міжнародних ринках залежить не лише від безпосередньо виробничих чинників, а й від обмінного курсу національної валюти[18].

Крім сказаного вище, слід коротко зупинитися й на питанні впливу рівня інфляції (зростання упродовж певного часового періоду загального

рівня цін, яке характеризує зниження купівельної спроможності грошової одиниці[11] на експортно-імпортні операції.

Так, за умови перевищення темпів інфляції над темпами зниження валютного курсу, як правило, відбувається зростання обсягів імпорту товарів через можливість їх реалізації за більш високими цінами.

У разі ж більш інтенсивного зовнішнього валютного знецінення у порівнянні з внутрішнім виникають умови для валютного демпінгу[18] – знецінювання національної валюти з метою збільшення обсягів експортних операцій за цінами, що є нижчими за існуючі на міжнародних ринках [10].

Підсумовуючи сказане, слід додати, що сьогодні міжнародна торгівля є чи не найголовнішим елементом усієї системи зовнішньоекономічної діяльності, частка якої сягає близько вісімдесяти відсотків від обсягів ЗЕД [44, с. 9]. Історично вона є першою формою міжнародних економічних відносин. Втім значення міжнародної торгівлі з плином часу не лише не применшилося, а й неухильно зростає, сприяючи, у першу чергу, розумному і раціональному розміщенню виробництв, уникненню нерівномірного розвитку окремих галузей чи регіонів, підвищенню рівня продуктивності праці, створенню нових робочих місць, подальшому розвитку міжнародної виробничої спеціалізації та кооперації тощо.

Як тут не згадати про відомий афоризм: торгівля – рушій прогресу.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ

2.1. Аналіз та динаміка товарних експортно-імпортних операцій

Вдале географічне розміщення, близькість до кордонів Європейського Союзу (на території області розміщені 9 пунктів пропуску з ЄС), доволі високий рівень розвитку найрізноманітніших галузей економіки (АПК, машинобудування, електронна, хімічна, харчова промисловість, торгівля, сфера послуг), широка мережа автотранспортних (8396,9 км доріг загального користування, у т.ч. доріг міжнародного значення – 623,3 км) і залізничних шляхів, значний земельний потенціал для ведення сільського господарства (1261,5 тис. га або 57,7% від усієї площі області), широкий простір для здійснення туристичної діяльності створюють винятково сприятливі умови для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області[34].

Крім того, на Львівщині функціонують служби підтримки інвесторів та експортерів, здійснюється фінансування програм щодо підтримки малого та середнього підприємництва.

На поточний момент область підтримує партнерські зв'язки з понад 140 країнами.

З метою розширення експортних можливостей підприємств у 2018 році було створено Службу експортера, яка забезпечила виконання робіт за такими напрямками [34]:

- промоція експортерів (каталог «Експортний потенціал Львівщини»);
- організація торгівельних місій та участь у виставкових заходах за кордоном;
- врегулювання технічних питань;
- курс «Школа експортера для початківців»;
- освіта для експортерів.

Відомо, що загальний рівень добробуту населення країни значною мірою залежить від стану розвитку регіональних економік.

Однак, як буде показано нижче, область недостатньо ефективно використовує свій потенціал у цій надзвичайно важливій для економіки регіону сфері.

У системі зовнішньоекономічної діяльності нашої країни Львівщині належить доволі важлива роль. Так, у 2022 році на область припадало 6,9% від загальних в Україні обсягів експорту (3-тя позиція після м. Києва та Дніпропетровської області) та 9,7% імпорту товарів (2-га позиція після м. Києва) в Україні.

Втім, варто також додати, що у 2022 році коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів в області мав значення 0,561 (23-я позиція серед регіонів України), тоді як в цілому в країні він становив 0,798.

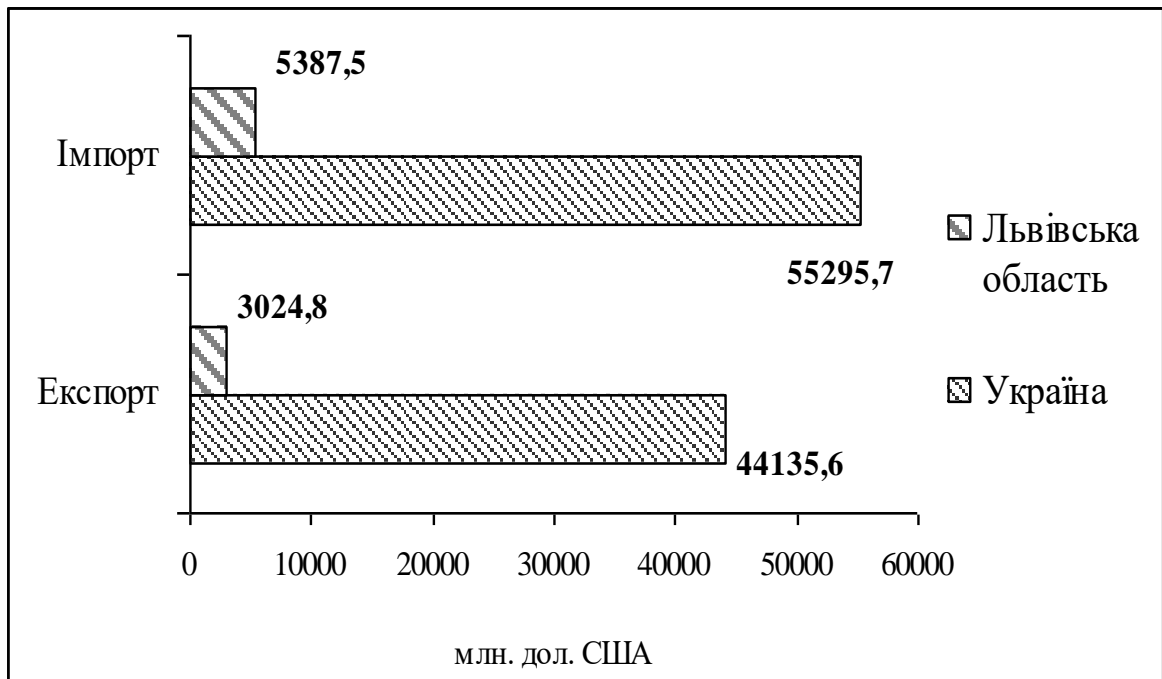

Рис. 2.1. – Місце Львівщини в обсягах товарних експортно-імпортних операцій в Україні за 2022 рік*

*Джерело: [21]

Якщо ж розглянути, яка частка припадала на Львівську область у загальнодержавних обсягах експорту товарів у розрізі їх номенклатури, то

можна побачити, що найбільша питома вага тут припадала на: різні промислові товари (35,3%), шкури необроблені, шкіру вичищену (33,1%), текстильні матеріали та текстильні вироби (30,4%), масу з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів (24,2 %), деревину і вироби з деревини (17,9%), машини, обладнання, механізми, електротехнічне обладнання (15,7%), взуття, головні убори, парасольки (9,0%), готові харчові продукти (8,8%), мінеральні продукти (7,9%).

Стосовно імпорту товарів, то найбільша частка в загальних обсягах в Україні на Львівську область припадала на: шкури необроблені, шкіру вичищену (37,4%), продукти рослинного походження (20,5%), текстильні матеріали та текстильні вироби (19,4%), живі тварини, продукти тваринного походження (15,0%), масу з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів (14,5%), мінеральні продукти (13,5%), взуття, головні убори, парасольки (10,7%), готові харчові продукти (10,4%), полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (10,2%), деревину і вироби з деревини (10%), вироби з каменю, гіпсу, цементу (10,0%), недорогоцінні метали та вироби з них (10,0%), різні промислові товари (9,1%), машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (7,1%).

Що ж до послуг, то тут частка Львівщини у 2021 році*** становила: експорт послуг – 6,2% (3-я позиція після Києва та Одещини), імпорт послуг – 1,3% (5-а позиція після Києва, Одеської, Дніпропетровської та Київської областей).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту послуг в області у 2021 році становив 8,013 (4-а позиція), в Україні – 1,733.

*** Примітка: статистичні дані за 2022 рік не публікувалися

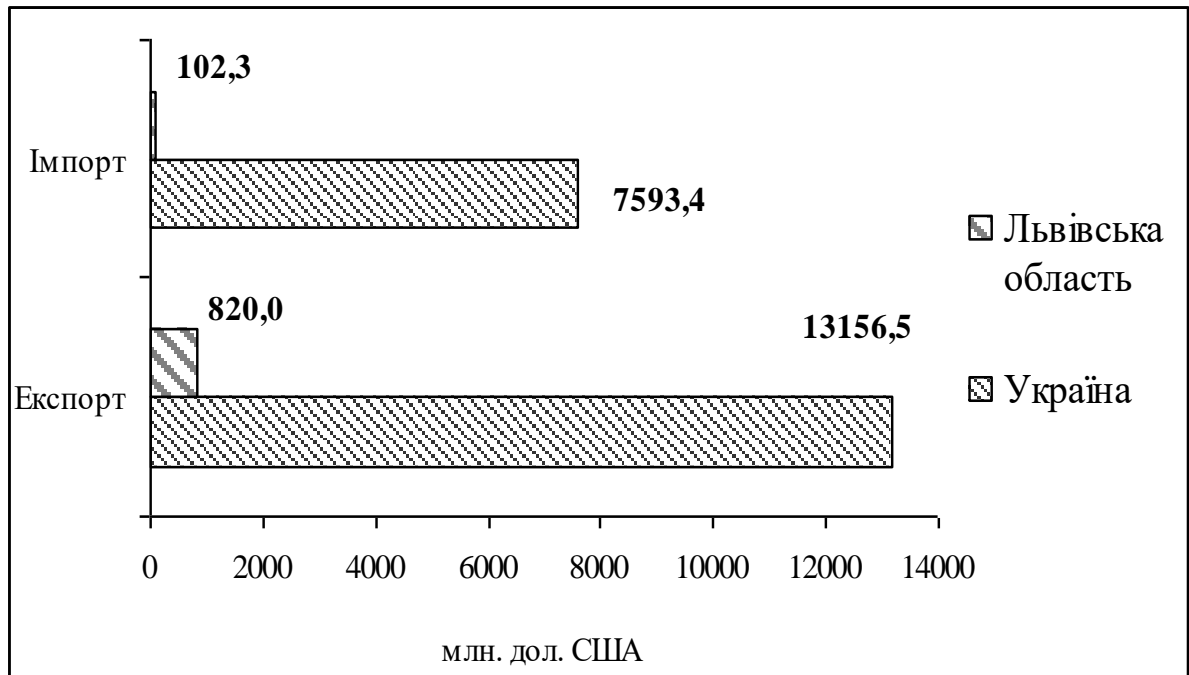

Рис. 2.2. – Місце Львівщини в обсягах експортно-імпорتنих операцій з надання послуг в Україні за 2021 рік*

*Джерело: [21]

Як свідчать статистичні дані, найбільша питома вага Львівської області в загальнодержавних обсягах експорту послуг у 2021 році припадала на такі позиції: послуги з переробки матеріальних ресурсів (18,0%), послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (11,3%), послуги з будівництва (5,6%), послуги, пов'язані з подорожами (5,5%).

У структурі ж імпорту послуг найбільша частка припадала на: послуги з будівництва (22,6%), послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (2,4%), транспортні послуги (2,1%), послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій (1,9%), послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (1,8%), ділові послуги (1,8%), послуги з переробки матеріальних ресурсів (1,5%).

Одним з важливих показників, що характеризує загальний стан та основні тенденції у сфері зовнішньоекономічної діяльності, є динаміка кількості її учасників.

Аналіз статистичних даних свідчить, що в області за період з 2010 по 2022 рік кількість учасників у сфері експорту/імпорту товарів мала тенденцію до зростання (рис. 2.1).

Одночасно слід зауважити, що збільшення чисельності суб'єктів ЗЕД, що здійснювали експорт товарів, добре описується лінійним рівнянням ($y = 544,81 + 87,742t$, де t – порядковий номер року) з доволі високим рівнем імовірності (коефіцієнт апроксимації, значення якого в економічних дослідженнях вважається достатнім 0,8, становив 0,884).

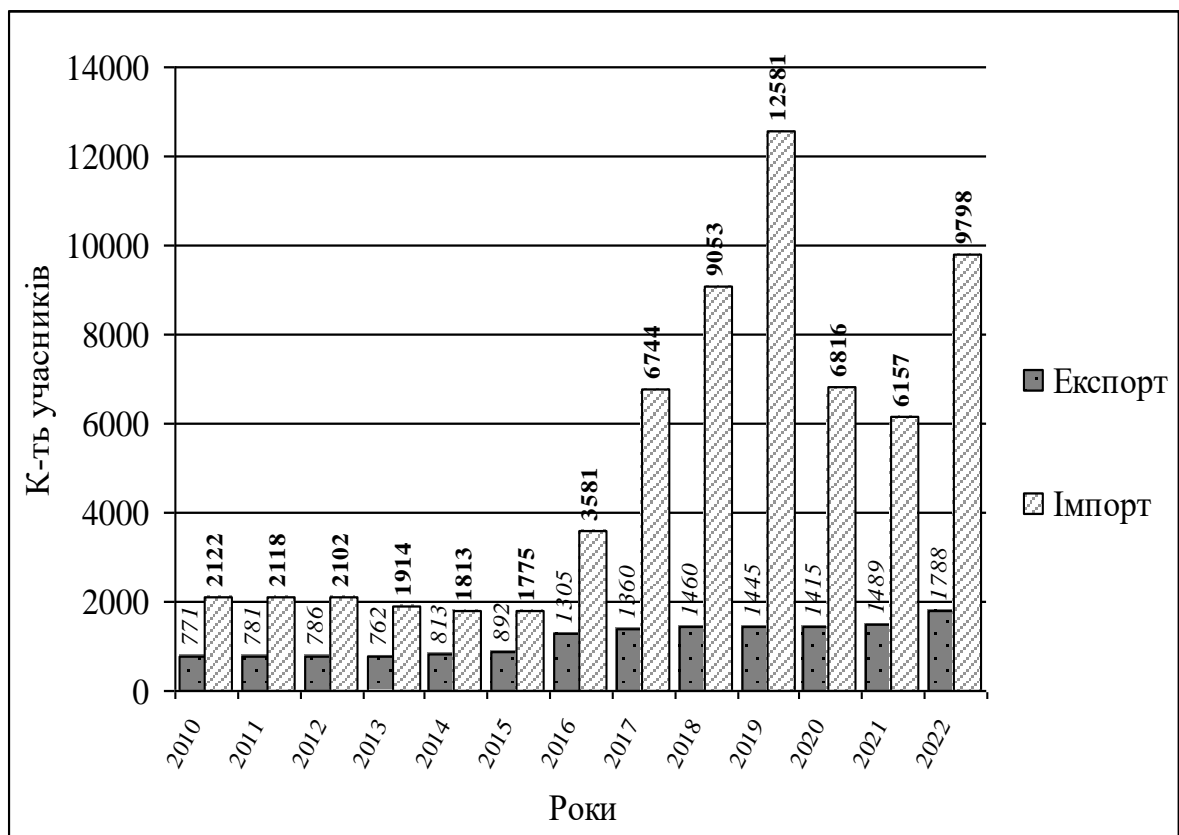

Рис. 2.3. – Динаміка кількості учасників товарних експортно-імпортних операцій у Львівській області за 2010-2022 роки*

*Джерело: [14]

Що ж до чисельності імпортерів товарів, то тут вже не спостерігалось подібної стабільності. Досягнувши свого піку в 2019 році (12,6 тисяч суб'єктів ЗЕД), у 2022 році цей показник зменшився до 9,8 тисяч.

Такий стан справ можна пояснити тим, що імпортери мають більші можливості для швидкого реагування на запити ринку, тоді як експортерам при зміні ринкової кон'юнктури доводиться певним чином переорієнтувати свої виробництва, витрачаючи на це значно більше часу, зусиль та ресурсів.

Що ж до обсягів товарних експортно-імпортних операцій, то тут за період з 2010 по 2022 рр. також відбулися доволі значні зміни (рис. 2.4).

Так, вартість експортованих товарів за вказаний період зросла на 2050,5 млн. дол. США або на 210,4%, в імпортованих – на 3359,2 млн. дол. США або на 165,6%.

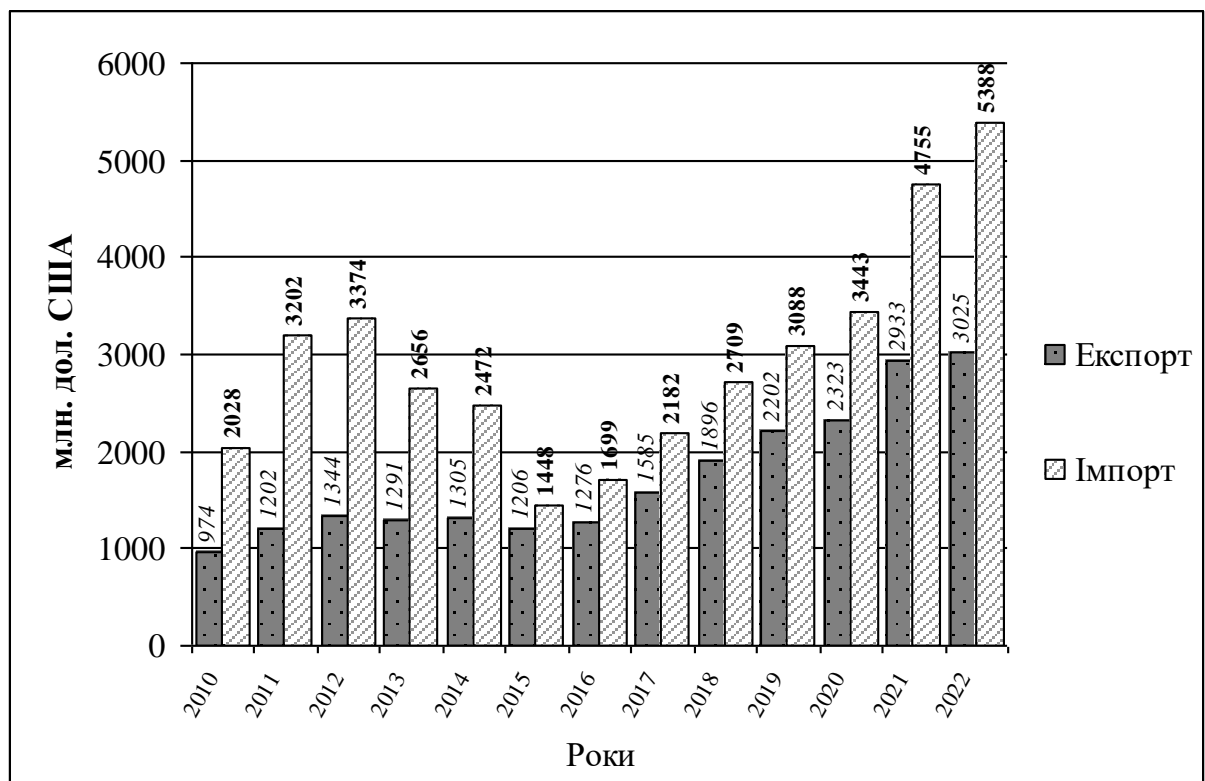

Рис. 2.4. – Динаміка обсягів товарних експортно-імпортних операцій у Львівській області за 2010-2022 роки*

*Джерело: [14]

Аналогічно до чисельності учасників ЗЕД, які здійснювали операції з експорту та імпорту товарів, динаміка обсягів експорту товарів була більш стабільною ніж імпорту. Головні причини чого вже були описані вище.

Стосовно основних тенденцій, то з 2015 року*** по 2021 рік (останній перед повномасштабним вторгненням) середньорічний приріст обсягів експорту товарів становив 281,8 млн. дол. США, а імпорту – 511,3 млн. дол. США. Тобто перевищення обсягів імпорту над експортом становило в середньому 229,5 млн. дол. США. на рік.

Доволі широкою є географія експорту товарів учасниками ЗЕД області. Так, у 2021 році експорт товарів здійснювався до 116 країн світу.

Слід зазначити, що географічна структура товарних експортних-імпортних операцій учасниками ЗЕД Львівської області з 2010 по 2021 рік зазнала суттєвих змін.

Так за вказаний вище період значно зросла питома вага експорту товарів до країн Євросоюзу (+17,2 пункту) та на 6,8 пункту – до країн Азії (рис. 2.5).

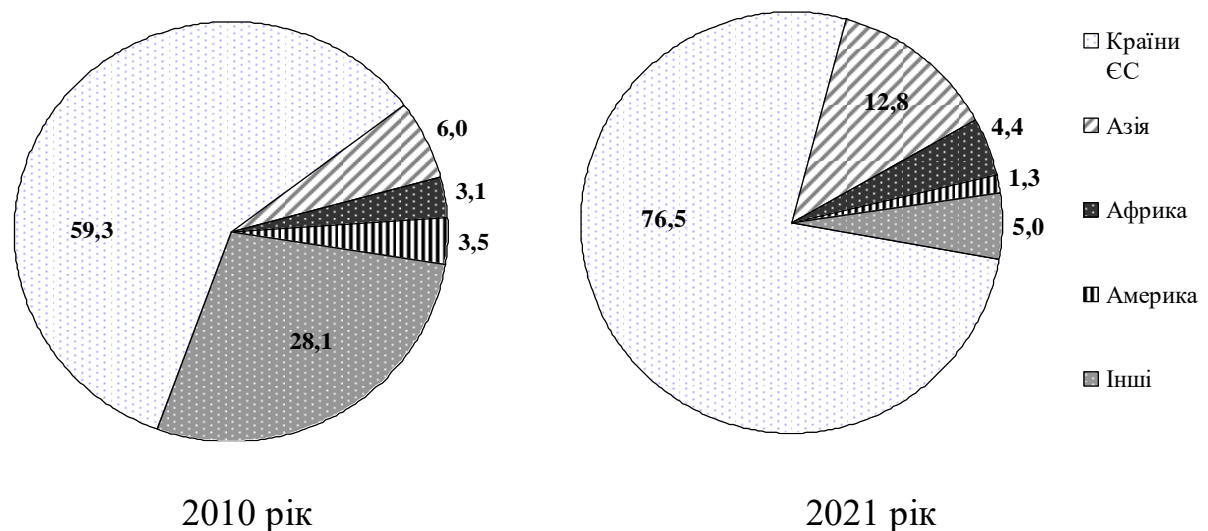

Рис. 2.5. – Географічна структура операцій з експорту товарів учасниками ЗЕД Львівської області за 2010 та 2021 роки*

*Джерело: [14]

Найбільші обсяги товарів у 2021 році експортовано з Львівської області до таких країн: Польща (741,4 млн. дол. США, 25,3% від загальних обсягів),

*** Початок трансформації політичної системи України та переорієнтації її на європейський вектор розвитку

Німеччина (354,7 млн.дол. США, 12,1%), Чехія (204,6 млн.дол. США, 7%), Данія (175,4 млн.дол. США, 6%).

Як бачимо, з усіх перелічених вище країн усі належать до ЄС і перебувають на доволі високому рівні економічного розвитку.

Посилення зовнішньоекономічних зв'язків з країнами Заходу є надзвичайно показовим і свідчить про все тіснішу інтеграцію України з найбільш прогресивною частиною світового співтовариства, що відкриває неабиякі перспективи для успішного розвитку нашої держави після здобуття нею неминучої Перемоги над одвічним ворогом.

Одночасно суттєво зменшилася питома вага товарного експорту до інших країн, де лєвова частка припадала на країни СНД, що теж є доволі позитивним явищем, яке свідчить про радикальну географічну переорієнтацію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, зменшення рівня економічної залежності від московії та її сателітів.

Аналогічний аналіз географії імпорту товарів свідчить, що за 2010-2021 роки значно (на 17 пунктів) скоротилася частка імпорту товарів з країн ЄС та відчутно зросла (на 16,5 пункту) частка азійських країн (рис. 2.6).

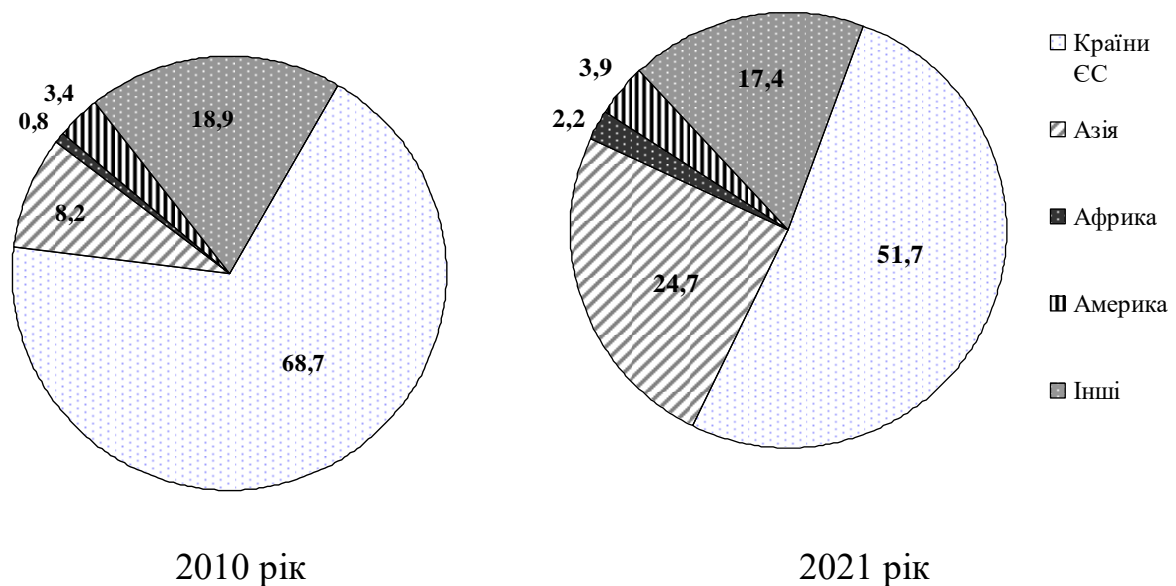

Рис. 2.6. – Географічна структура товарних імпортних операцій учасниками ЗЕД Львівської області за 2010 та 2021 роки*

*Джерело: [14]

Слід зазначити, що географія імпорту товарів доволі широка – це 81 країна світу.

Найбільші обсяги імпортованих товарів до Львівської області у 2021 році надійшли з таких країн: Польща (113,8 млн.дол. США, 18,3% від загального обсягу), Білорусь (205,9 млн.дол. США, 11,6%), Китай (149 млн.дол. США, 11,6%), Німеччина (106,1 млн.дол. США, 9,8%), Туреччина (159,8 млн.дол. США, 6,8%).

Враховуючи події в Україні, що мають місце сьогодні, важко спрогнозувати якою буде географічна структура імпорту товарів на найближчу перспективу, однак цілком обґрунтовано можна припустити, що після Перемоги над московією обсяги імпорту з Білорусі наблизяться до нульового значення.

Якщо ж підвести загальний підсумок щодо динаміки географічної структури експорту та імпорту товарів, то можна цілком обґрунтовано говорити про позитивні зміни у цій сфері. Крім того, вважаємо, що збільшення частки експорту товарів та зменшення частки їх імпорту до країн Європейського Союзу, як одного з найважливіших стратегічних партнерів України, свідчить про посилення наших позицій у цьому важливому сегменті світового ринку.

Крім дослідження власне динаміки обсягів зовнішньоекономічних операцій важливим є й вивчення змін у їх структурі.

Як свідчать дані таблиці 2.1, у цілому за період 2010-2022 років обсяги експорту товарів за кордон зросли з 974,3 до 3024,8 млн. дол. США або на 210,5%, що може свідчити про певні позитивні тенденції у цій сфері.

Також слід зазначити, що найвищі темпи зростання питомої ваги експортованих товарів у Львівській області у загальній їх структурі спостерігалися щодо продуктів рослинного походження (+7,8 пункту), різних промислових товарів (+6,5 пункту), мінеральних продуктів (+6 пунктів),

готових харчових продуктів (+2,8 пункту) та жирів і олії тваринного або рослинного походження (+2 пункти).

Одночасно скоротилася питома вага текстильних матеріалів та текстильних виробів (-8,8 пункту), машин, обладнання та механізмів, електротехнічного обладнання (-8,2 пункту), шкур необроблених, шкіри вичищеної (-2,6 пункту).

*Таблиця 2.1 – Товарна структура експорту за 2010 і 2022 рр.**

Назва товарних позицій	2010 рік	2022 рік	2022 р. до 2010 р., %	Зміна у структурі 2022 р. до 2010, пунктів (+,-)
Живі тварини; продукти тваринного походження	1,5	32,1	2140,0	+0,9
Продукти рослинного походження	30,5	328,3	1076,4	+7,8
Жири та олії тваринного або рослинного походження	83,7	320,4	382,8	+2,0
Готові харчові продукти	44,2	219,4	496,4	+2,8
Мінеральні продукти	51,3	340,9	664,5	+6,0
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	17,2	37,5	218,0	-0,6
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	15,1	19,6	129,8	-1,0
Шкури необроблені, шкіра вичищена	35,6	34,6	97,2	-2,6
Деревина і вироби з деревини	119,1	336,6	282,6	-1,1
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	29,8	67,3	225,8	-0,9
Текстильні матеріали та текстильні вироби	152,0	204,4	134,5	-8,8
Взуття, головні убори, парасольки	13,8	15,7	113,8	-0,9
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	9,4	20,3	216,0	-0,3
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0,8	0,0	0,0	-0,1
Недорогоцінні метали та вироби з них	39,0	99,6	255,4	-0,7
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	269,4	587,4	218,0	-8,2
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	8,1	9,9	122,2	-0,5
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	4,9	7,0	142,9	-0,3
Різні промислові товари	47,9	343,4	716,9	+6,5
Різне	0,9	-	-	-
Усього	974,3	3024,8	310,5	x

*Джерело: [14]

Тут, правда, варто зауважити, що серед товарних позицій експорту спостерігається зростання ролі харчових та сировинних продуктів і зменшення частки високотехнологічної продукції, а це можна трактувати як явище негативне.

Якщо ж проаналізувати найбільші обсяги експорту товарів у фізичному вимірі за 2022 рік, то тут маємо такі товарні позиції: зернові – 704973,7 т, олія соняшникова – 183796,8 т, цукор – 63824 т, лісоматеріали оброблені (розпиляні) – 60040,4 т, напої безалкогольні, включаючи мінеральні води – 10952,8 тис. л, хлібобулочні та кондитерські вироби з борошна – 10493,8 т, м'ясо та харчові м'ясні продукти – 5304,7 т.

Як бачимо, більшість товарів – це сировина, а не високотехнологічна продукція з великою доданою вартістю, що є явищем негативним.

Аналіз товарної структури імпорту показує, що обсяги імпорту товарів з-за кордону з 2028,4 млн. дол. США у 2010 році збільшилися до 5387,5 млн. дол. США у 2022 році або на 165,6% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. – Товарна структура імпорту за 2010 і 2022 рр.*

Назва товарних позицій	2010 рік	2022 рік	2022 р. до 2010 р., %	Зміна у структурі 2022 р. до 2010, пунктів (+,-)
1	2	3	4	5
Живі тварини; продукти тваринного походження	116,4	176,5	151,6	-2,4
Продукти рослинного походження	164,8	394,1	239,1	-0,8
Жири та олії тваринного або рослинного походження	8,2	13,0	158,5	-0,2
Готові харчові продукти	86,9	273,8	315,1	+0,8
Мінеральні продукти	413,6	1774,3	429,0	+12,5
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	142,4	263,7	185,2	-2,1
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	221,0	331,6	150,0	-4,7
Шкури необроблені, шкіра вичищена	14,7	90,0	612,2	+1,0
Деревина і вироби з деревини	34,1	19,7	57,8	-1,3
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	88,1	110,1	125,0	-2,3
Текстильні матеріали та текстильні вироби	163,2	482,3	295,5	+1,0

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5
Взуття, головні убори, парасольки	4,4	60,9	1384,1	+0,9
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	47,0	66,2	140,9	-1,1
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	1,4	0,8	57,1	-0,1
Недорогоцінні метали та вироби з них	187,7	260,2	138,6	-4,5
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	263,7	648,8	246,0	-1,0
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	34,6	300,3	867,9	+3,9
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	14,0	44,9	320,7	0,1
Різні промислові товари	18,4	65,2	354,3	0,3
Різне	1,4	-	-	-
Усього	2028,4	5387,5	265,6	x

*Джерело: [14]

Як бачимо, за період, що розглядається, у загальній структурі імпорту товарів найбільше зросла частка мінеральних продуктів (+12,5%) та засобів наземного транспорту, літальних апаратів та плавучих засобів (+3,9%).

Одночасно спостерігалось зменшення питомої ваги полімерних матеріалів, пластмаси та виробів з них (-4,7%), недорогоцінних металів та виробів з них (-4,5%), живих тварин та продуктів тваринного походження (-2,4%), маси з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів (-2,3%), продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (-2,1%).

Якщо ж проаналізувати найбільші обсяги імпорту товарів у фізичному вимірі, то можна побачити, що сюди у 2022 році входили: м'ясо та харчові м'ясні продукти – 42156,9 т, риба і ракоподібні – 28957,8 т, молоко та молочні продукти – 10732,5 т, вироби і консерви рибні – 2474,1 т, телевізори – 405946 шт., добрива – 79830,8 т, автомобілі легкові – 23141 шт., трактори – 2975 шт., машини сільськогосподарські для обробки ґрунту – 2430 шт., автомобілі вантажні – 928 шт., автотранспорту – 557 шт., продукти переробки нафти – 1356 тис. т.

Тут вже спостерігається доволі велика частка товарів з високою доданою вартістю.

Таким чином, на сучасному етапі маємо не надто привабливу ситуацію для Львівщини у сфері експортно-імпортних операцій з міжнародними партнерами, оскільки область виступає більше у ролі сировинного придатку для основних іноземних учасників ЗЕД.

2.2. Аналіз та динаміка експортно-імпортних операцій з надання послуг

Аналіз динаміки чисельності учасників ЗЕД, що здійснювали операції експорту/імпорту послуг, свідчить, що тут як кількість експортерів, так і імпортерів зростала більш-менш рівномірно, хоч експортери демонстрували дещо вищі темпи. Так, у 2022 році кількість суб'єктів-експортерів послуг у порівнянні з 2010 роком збільшилася на 244,4% або на 594 учасника ЗЕД, тоді як імпортерів – на 153,4% або на 319 учасників (рис. 2.7).

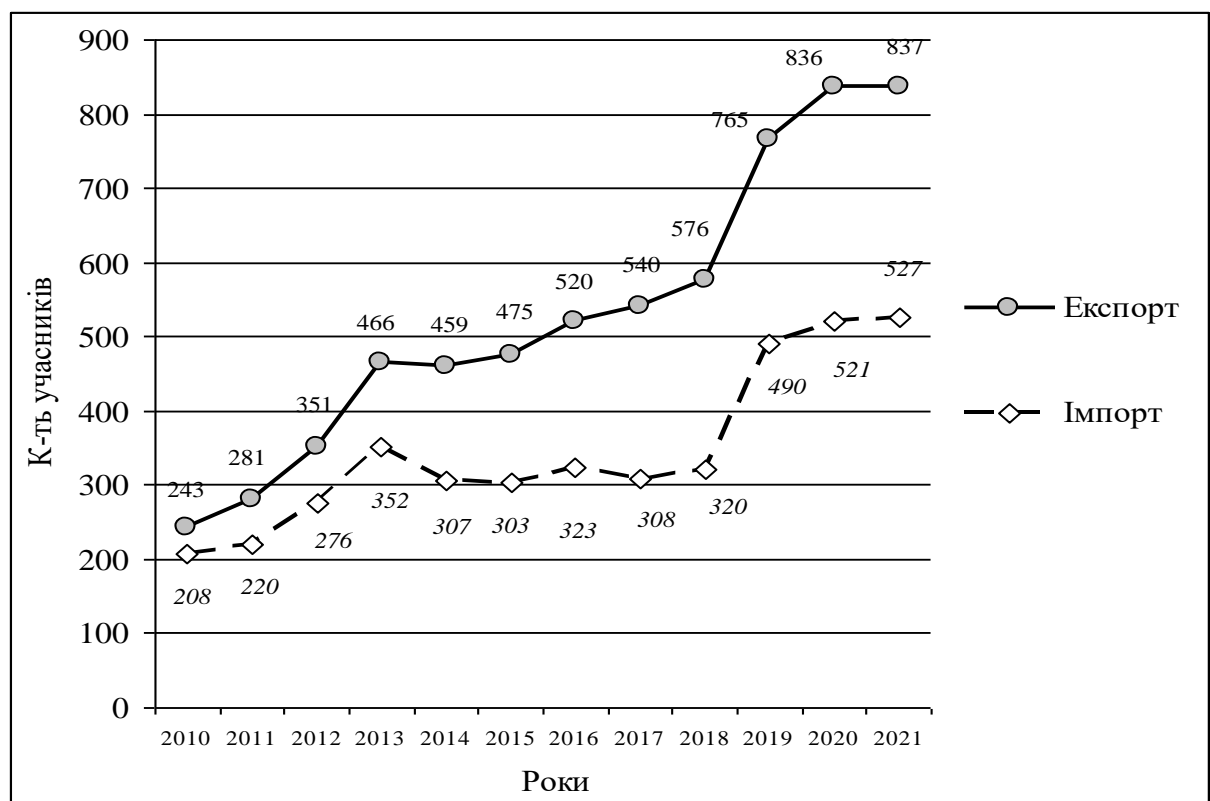

Рис. 2.7. – Динаміка кількості учасників у експортно-імпортних операціях послуг за 2010-2021 рр. *

*Джерело: [14]

Якщо ж спробувати описати тенденції динаміки чисельності учасників експортно-імпортних операцій з надання послуг, то статистично значимими будуть результати лише щодо експортерів послуг. Лінійна функція при цьому матиме вигляд: $y=182+53t$, де t – порядковий номер року. Таким чином, величина приросту кількості експортерів в середньому за кожен наступний рік повинна перебувати приблизно в межах 182 учасників ЗЕД.

Аналіз обсягів надання та отримання послуг у сфері ЗЕД за 2010-2021 рр. (рис. 2.8) показує, що динаміка експорту послуг упродовж досліджуваного періоду мала доволі стабільний характер і, як у ситуації з чисельністю експортерів, достатньо надійно описується статистичними методами ($y=107,8+52,4t$).

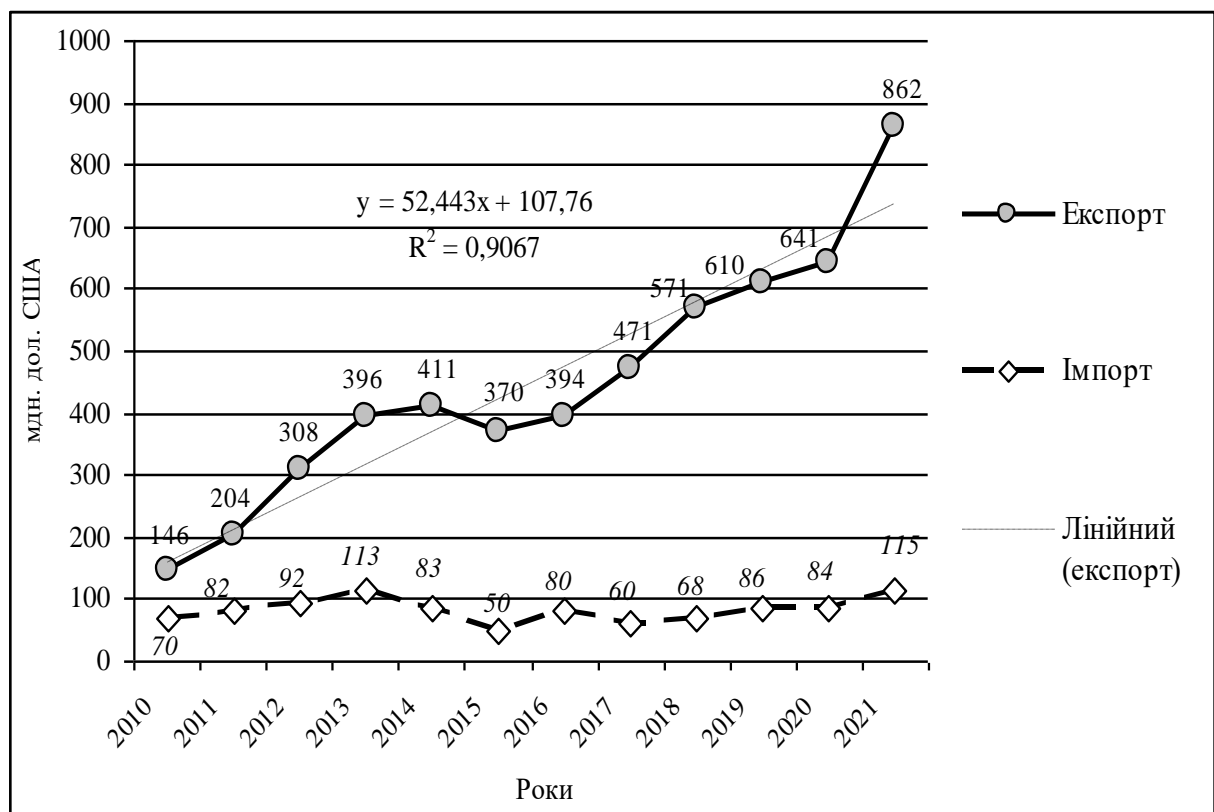

Рис. 2.8. – Динаміка обсягів експортно-імпортних операцій з надання послуг за 2010-2021 рр. *

*Джерело: [14]

Отже, при умові збереження вище описаного тренду обсяги експорту послуг учасниками ЗЕД Львівщини мали б зростати щороку приблизно на 108 млн. дол. США.

Що ж до обсягів імпорту послуг, то тут тенденції з достатнім рівнем імовірності не спостерігалось.

Таблиця 2.3. – Порівняння структури експорту послуг за видами за 2014 та 2021 роки

Види послуг	2014 рік	2021 рік	млн. дол. США*	
			2021 р. до 2014 р., %	Зміна у структурі 2021 р. до 2014, пунктів (+,-)
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	172,40	275,20	159,6	-10,0
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	3,40	0,70	20,6	-0,7
Транспортні послуги	76,50	91,30	119,3	-8,0
Послуги, пов'язані з подорожами	17,30	18,60	107,5	-2,0
Послуги з будівництва	1,00	3,00	300	0,1
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	0,20	0,50	250	0,0
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	0,10	0,20	200	0,0
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	122,10	434,70	356	20,7
Ділові послуги	17,50	36,70	209,7	0,0
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	0,70	0,80	114,3	-0,1
УСЬОГО	411,30	861,70	209,5	x

*Джерело: [14]

Щодо географічної структури експорту послуг за 2021 рік, то тут найбільша їх частка припадала на Мальту (20,4%), Польщу (14,4%), Данію (13,2%), Німеччину (11,6%) та США (9,8%). Як бачимо, контрагенти – найбільші отримувачі послуг від суб'єктів ЗЕД Львівщини – це представники високо розвинутих країн, чому можна дати лише позитивну оцінку.

Таблиця 2.4. – Порівняння структури імпорту послуг за видами за 2014 та 2021 роки

млн. дол. США*

Види послуг	2014 рік	2021 рік	2021 р. до 2014 р., %	Зміна у структурі 2021 р. до 2014, пунктів (+,-)
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	0,00	0,20	-	0,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	5,30	1,40	26,5	-5,1
Транспортні послуги	19,80	36,10	182,2	7,7
Послуги, пов'язані з подорожами	11,50	15,40	134,1	-0,4
Послуги з будівництва	9,60	11,90	123,9	-1,2
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	5,50	12,10	219,0	3,9
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	11,30	6,30	55,4	-8,1
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	5,80	11,90	205,7	3,5
Ділові послуги	14,60	19,70	135,4	-0,4
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	0,00	0,10	1535,2	0,1
УСЬОГО	83,40	115,10	182,2	x

*Джерело: [14]

Провівши аналогічний до експорту послуг аналіз географічної структури їх імпорту в розрізі країн, можна побачити, що найбільша частка тут у 2021 році припадала на Польщу (31,4%), Німеччину (12,7%), Туреччину (10,8%) та Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (8,1%). Знову ж таки, пріоритетними країнами у цій сфері є країни Європейського Союзу та Туреччина, що є членом НАТО.

Якщо порівняти географічну структуру експорту та імпорту послуг у Львівській області з Україною в цілому, то можна побачити, що тут є певна відповідність.

Так, частка США у загальнодержавних обсягах експорту послуг становила 14,5% (друге місце після рф), Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – 6,1% (3-тє місце), Німеччини – 5,5% (4-тє місце), Польщі – 3,5% (5-тє-місце).

Що ж до імпорту послуг, то тут перше місце належить Туреччині (12,3%), далі США – 10,3%, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії – 7,8%, Німеччина – 6,0%.

Отже, значний обсяг співробітництва Львівської області, як частини усієї сфери зовнішньоекономічної діяльності України, з міжнародними партнерами щодо експортно-імпортних операцій з надання послуг є достатньо промовистим підтвердженням руху нашої країни до повної інтеграції з найбільш прогресивною частиною світового співтовариства.

2.3. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області

За сучасних реалій ні одна національна економіка не може успішно функціонувати без її інтеграції в економіку світову, оскільки процес глобалізації – це об'єктивне і закономірне явище, яке стало наслідком прискорення науково-технічного прогресу, розвитку та удосконалення транспортної інфраструктури, новітніх досягнень у сфері інформаційних технологій, підвищення рівня ефективності використання ресурсів тощо.

У зв'язку з цим виникла необхідність розробки системи параметрів, які б давали змогу кількісно оцінити результати зовнішньоекономічної діяльності, здійснювати їх аналіз та на макро- і мікрорівнях приймати найбільш раціональні рішення щодо місця і ролі країни (господарюючого суб'єкта) на світових ринках товарів, послуг і капіталів.

Поняття ефективності зовнішньоекономічної діяльності є доволі складною економічною категорією, яка характеризує загальний стан розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього ринків товарів та послуг[30, с.91-96], інвестицій та кредитних ресурсів.

Якщо ж розглядати ЗЕД як складову економіки регіону, то тут доцільно буде дати характеристику її місця і ролі в порівнянні з деяким узагальнюючим показником.

Таким показником, який дозволяє оцінити загальний рівень розвитку економіки області, є валовий регіональний продукт (ВРП), що розраховується у вигляді суми валової доданої вартості від усіх видів економічної діяльності[16].

Оскільки зовнішньоекономічна діяльність має для економіки області доволі велике значення, нами проведено розрахунки взаємозалежності між розміром валового регіонального продукту та обсягами експорту товарів і послуг, скоригованими на середньорічний курс долара США[54] за конкретно взятий календарний рік (рис. 2.9 та 2.10).

В результаті отримано рівняння лінійної функції $y = 18995,2 + 2,6 * t$, де t – порядковий номер року. При цьому коефіцієнт кореляції склав 0,992, а коефіцієнт апроксимації – 0,984. Величина останнього свідчить про доволі високий рівень надійності зв'язку між розміром ВРП та обсягами експорту товарів і послуг, що вкотре підтверджує значення ЗЕД для розвитку регіону.

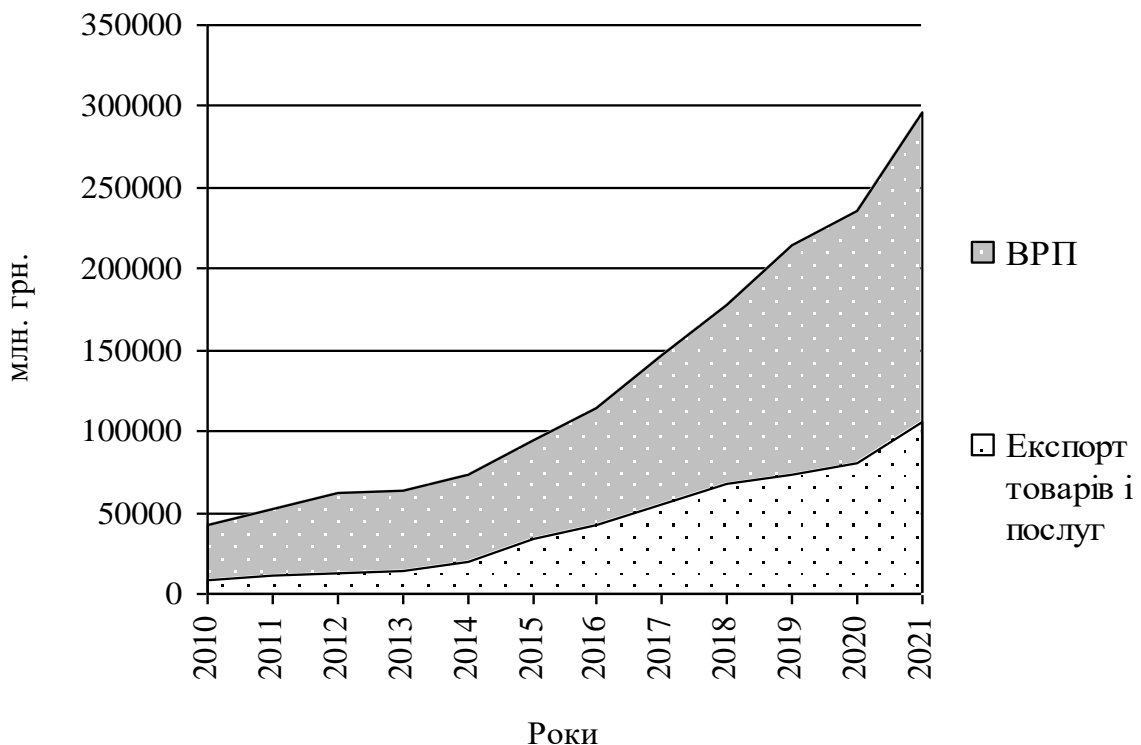

Рис. 2.9. – Порівняльна характеристика динаміки ВРП і обсягів експорту товарів і послуг у Львівській області за 2010-2021 рр. *

*Джерело: [14]

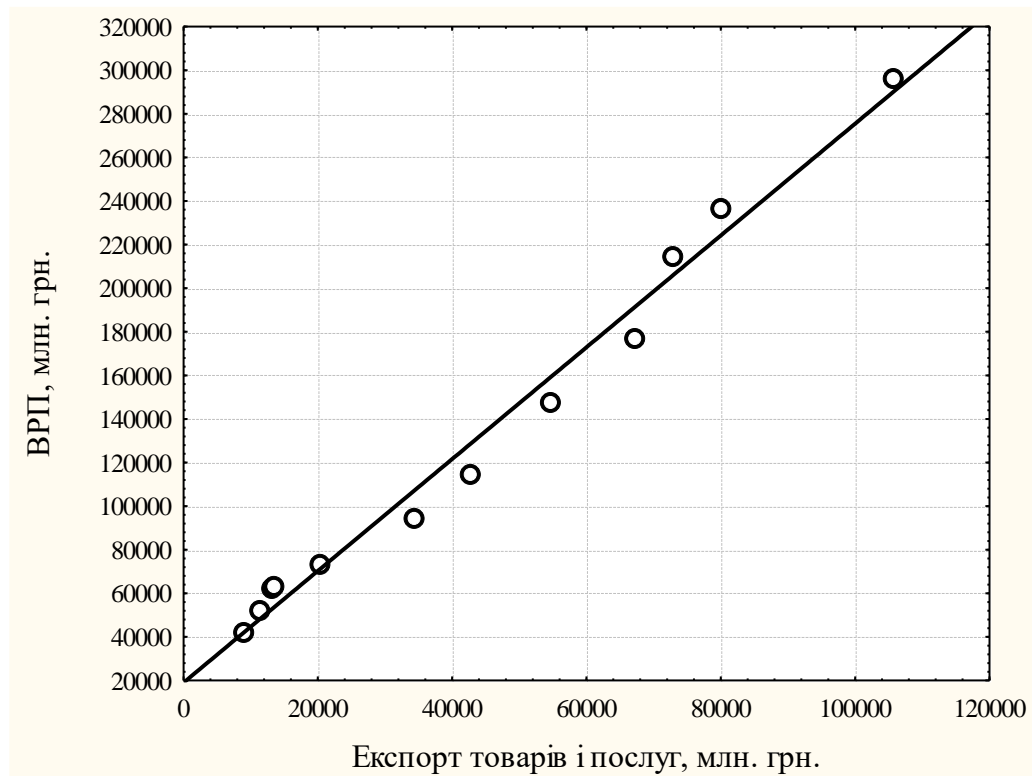

Рис. 2.10. – Графік залежності розміру ВПР від обсягів експорту товарів і послуг за 2010-2021 рр. *

*Джерело: [14]

Раніше вже говорилося про такий важливий показник, що характеризує рівень ефективності ЗЕД як сальдо торговельного балансу.

Дані статистики дають можливість розрахувати та проаналізувати величину цього показника в динаміці за 2010-2022 рр.

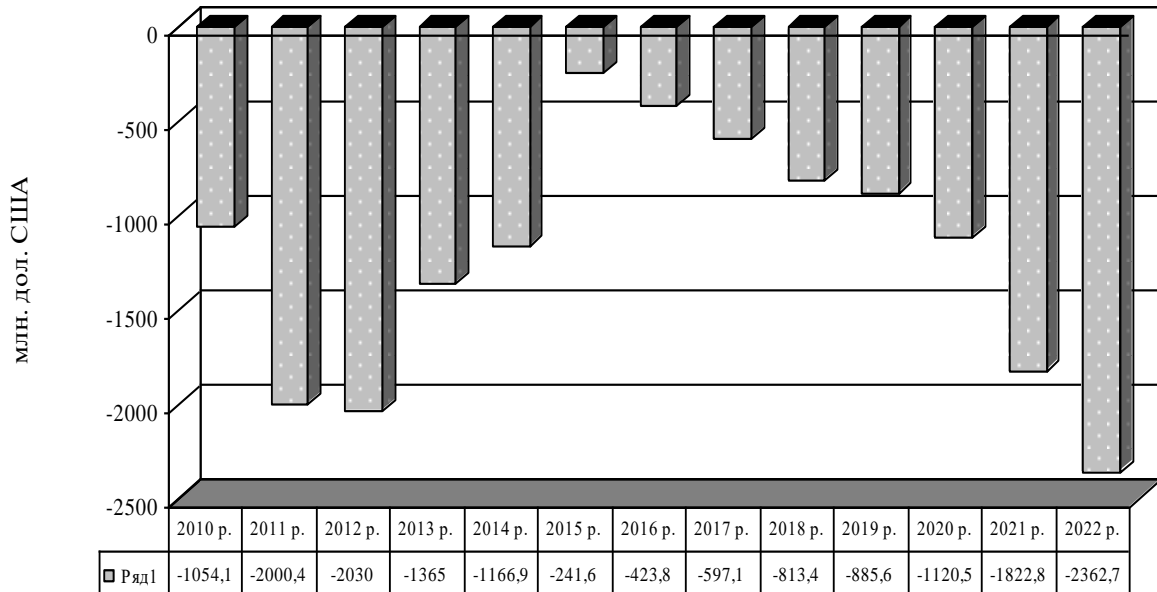

Рис. 2.11. – Динаміка сальдо торговельного балансу Львівської області за 2010-2022 роки*

*Джерело: [14]

Як видно з наведеної вище діаграми, сальдо торговельного балансу у Львівській області в усі роки було негативним. Втім, такий стан речей спостерігався й у цілому в Україні, де з 2020 року по 2022 рік негативне сальдо торговельного балансу збільшилося на 6,0 млрд. дол. США або на 116,9% (для порівняння: у Львівській області – на 29,6%).

Аналіз факторів, що визначали величину торговельного балансу області упродовж усього періоду, дає підстави говорити про негативний вплив на нього субкомпоненти «товари», тоді як субкомпонента «послуги» завжди давала позитивний результат – перевищення обсягів експорту послуг над їх імпортом.

Варто зазначити, що за період, який розглядається, нами не виявлено чіткої (підтвердженої статистичними методами) закономірності у динаміці щорічних показників торговельного балансу області, що можна пояснити ситуативною поведінкою учасників зовнішньої торгівлі в залежності від конкретних обставин, кон'юнктури на ринку товарів і послуг, попиту

вітчизняних споживачів на певні види продукції та рівня його задоволення за рахунок вітчизняних виробників тощо.

Не можна обійти увагою і той факт, що доволі виразно прослідковується певний кореляційний зв'язок показників торговельного балансу Львівщини з політичними подіями, які мали і мають місце в Україні за останнє десятиліття.

Оскільки основне призначення економіки будь-якої цивілізованої країни – це забезпечення потреб населення, то не можна обійти увагою і таку характеристику зовнішньоекономічної діяльності регіону, як обсяги експортно-імпортних операцій та сальдо торговельного балансу в розрахунку на 1 особу.

З наведеного нижче графіка 2.12 видно, що починаючи з 2015 року обсяги експортно-імпортних операцій у розрахунку на 1 особу мали стабільну і достатньо чітко виражену тенденцію до зростання, яка для експортних операцій найкраще описується експоненціальною функцією $y=517,62e^{0,1494t}$ при коефіцієнті апроксимації 0,981, та аналогічною функцією для імпорту – $y=489,62e^{0,1907t}$ при коефіцієнті апроксимації 0,987, де t – порядковий номер року.

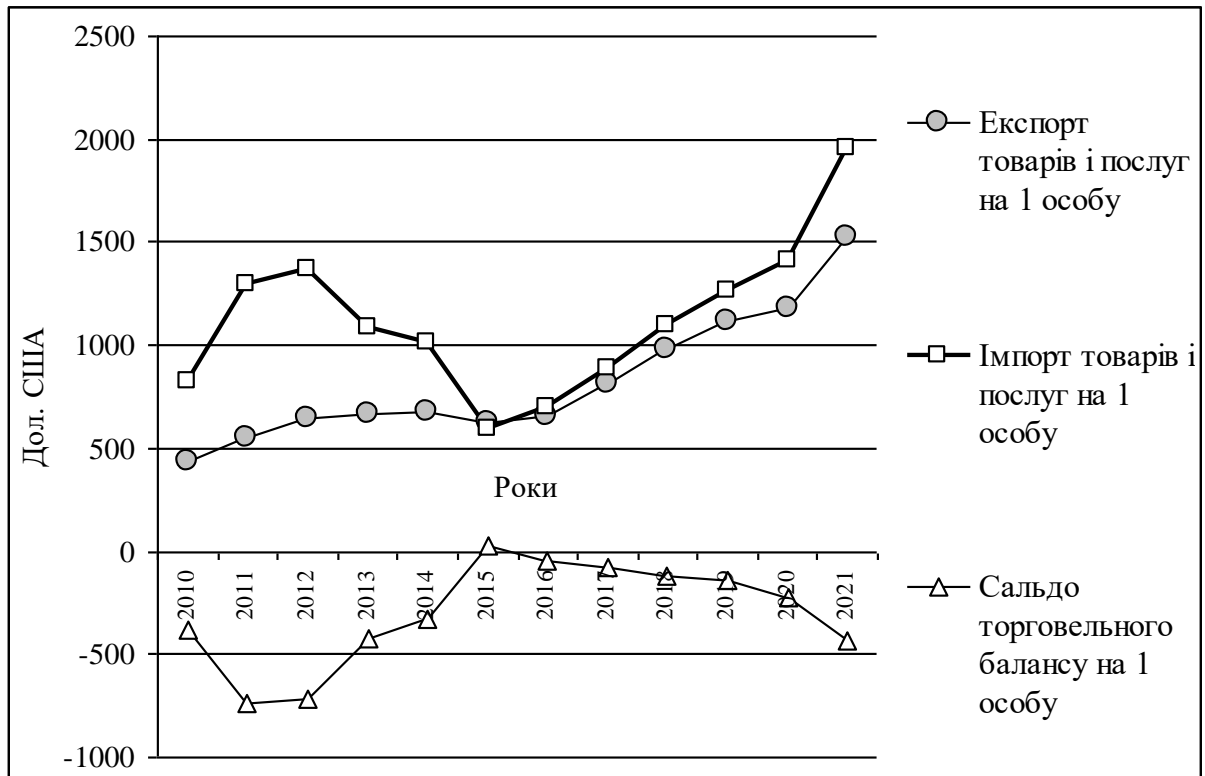

Рис. 2.12. – **Обсяги експорту-імпорту товарів, послуг та сальдо торговельного балансу в розрахунку на одну особу за 2010-2021 роки***
*Джерело: [14]

На жаль слід зазначити, що через випередження темпів зростання обсягів імпорту над експортом на найближчу перспективу у Львівській області варто очікувати подальше збільшення від'ємного значення сальдо торговельного балансу в розрахунку на одну особу, що ніяким чином не сприятиме прискоренню темпів соціально-економічного розвитку регіону.

Важливо також взяти до уваги, що на величину обсягів експортно-імпортних операцій в розрахунку на одну особу впливає також середньорічна чисельність населення в області.

Статистичні дані свідчать, що за період 2015-2021 рр. середня чисельність населення регіону зменшилася на 48 тис. осіб або на 1,9%. Такі відносно незначні зміни у чисельності населення загалом не можуть суттєво вплинути на наведені вище результати нашого дослідження.

До ще однієї надзвичайно важливої сторони ЗЕД, стан справ у якій доволі яскраво свідчить про загальний інвестиційний клімат в країні,

належать обсяги залученого іноземного капіталу (прямих іноземних інвестицій) – реальних капіталовкладень в основні засоби, обладнання, технології тощо.

Без перебільшення цю сферу зовнішньоекономічної діяльності за значенням можна прирівняти до експортно-імпортних операцій, оскільки фінансові вливання в національну економіку – це запорука успішного розвитку країни на тривалу перспективу.

Статистичні дані свідчать, що упродовж 2010-2020 рр. надходження прямих іноземних інвестицій від зарубіжних партнерів в економіку Львівщини мало хвилеподібний характер. Так, мінімальний їх розмір (833,5 млн. дол. США) був у 2017 році, а максимальний (1379,5 млн. дол. США) – у 2014 році (рис. 2.13). Середньорічна величина ПІІ за вказаний вище період становила 1115,7 млн. дол. США, що практично відповідає рівню 2020 року.

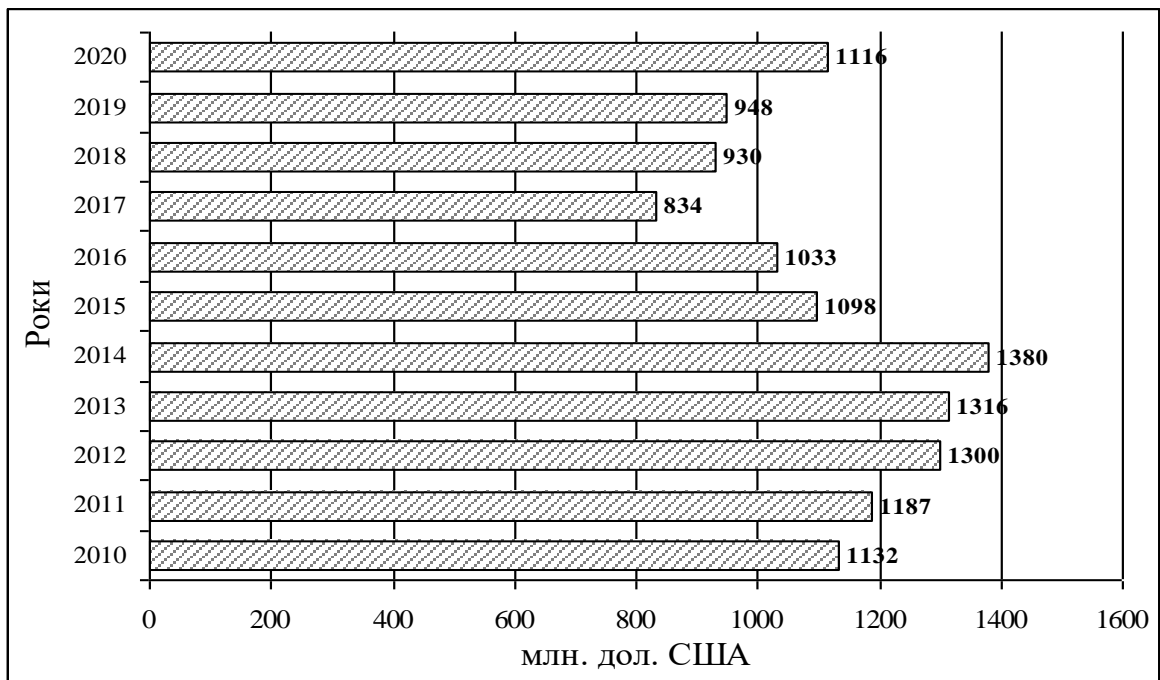

Рис. 2.13. – Динаміка прямих іноземних інвестицій у Львівській області за 2010-2020 рр. (на початок року) *

*Джерело: [14]

Якщо виходити з того, що ПІІ – це кошти або майно, внесені до статутного фонду юридичної особи з метою набуття нерезидентом

корпоративних прав, емітованих цією юридичною особою, які у подальшому можуть бути спрямовані на капітальні інвестиції (КІ), то вважаємо за доцільне проаналізувати, чи існує тут взаємозв'язок між цими видами інвестицій, підтверджений інструментарієм математичної статистики.

На підставі даних Головного управління статистики у Львівській області нами розраховано рівняння, що описує залежність розміру капітальних інвестицій від надходження прямих іноземних інвестицій*** за період 2011-2020 рр.: $y=1441,126+0,769*x$, де y – обсяг капітальних інвестицій, x – обсяг прямих іноземних інвестицій. Значення коефіцієнта кореляції ($r=0,693$) свідчить про наявність помірного зв'язку між ПІІ та КІ.

На рис. 2.14 наведено графічне зображення динаміки ПІІ та КІ упродовж вказаного часового інтервалу.

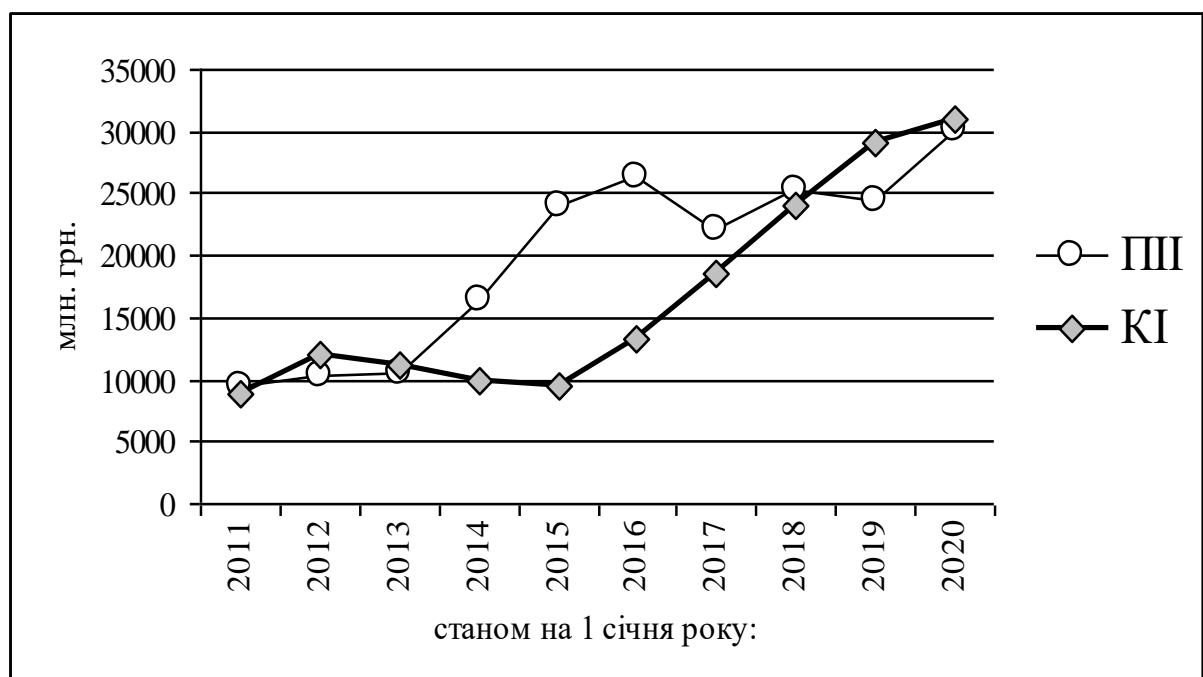

Рис. 2.14 – Порівняння динаміки надходжень прямих іноземних інвестицій та обсягів капітальних інвестицій у Львівській області за 2011-2020 рр. (станом на 1 січня) *

*Джерело: [14]

*** Обсяги ПІІ розраховані у гривні на основі середньорічних курсів долара США

Звертає на себе увагу та обставина, що починаючи з 2014 року (навіть незважаючи на початок агресивних дій з боку московії) обсяги ПІІ в економіку області різко зросли, досягши свого піку (30,1 млрд. грн.) на кінець 2019 року. Тут знову ж таки важко не помітити певного зв'язку з політичними подіями в Україні.

За період 2010-2020 рр. також відбулися суттєві зміни у напрямках іноземного інвестування за видами економічної діяльності (КВЕД 2010).

Так, у 2020 році сума прямих іноземних інвестицій в промисловість перевищувала рівень 2010 року на 230,9 млн. дол. США (+21,2 пункту у загальній структурі ПІІ), в транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність – 84,5 млн. дол. США (+7,6 пункту), в операції з нерухомим майном – 64,3 млн. дол. США (+5,8 пункту), в професійну, наукову та технічну діяльність – 26,9 млн. дол. США (+2,5 пункту), в мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 9,3 млн. дол. США (+0,9 пункту), тимчасове розміщування й організацію харчування – 2,1 млн. дол. США (+0,2 пункту).

Одночасно спостерігалось зменшення обсягів та частки ПІІ щодо: охорони здоров'я та надання соціальної допомоги - -1,7 млн. дол. США (-0,2 пункту), будівництва - -4,5 млн. дол. США (-0,3 пункту), інформації та телекомунікації - -43,9 млн. дол. США (-3,9 пункту), оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів - -50,6 млн. дол. США (-4,4 пункту), діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування - -67,8 млн. дол. США (-6 пункту), сільського, лісового та рибного господарства - -85,1 млн. дол. США (-7,4 пункту), фінансової та страхової діяльності - -179 млн. дол. США (-15,7 пункту).

Крім напрямків іноземного інвестування відбулися зміни і у географічній структурі ПІІ (табл. 2.5).

Таблиця 2.5. – Прямі іноземні інвестиції в економіку Львівщини за основними країнами- інвесторами у 2010 та 2020 рр. (на початок року) *

Країна	2010 рік		2020 рік		Зміни у структурі, пунктів (+,-)
	млн. дол. США	питома вага, %	млн. дол. США	питома вага, %	
Кіпр	121,5	10,7	308,2	27,6	+16,9
Нідерланди	11,9	1,1	96,0	8,6	+7,5
Німеччина	83,8	7,4	102,3	9,2	+1,8
Швейцарія	59,2	5,2	77,1	6,9	+1,7
Австрія	108,0	9,5	62,6	5,6	-3,9
США	78,1	6,9	7,7	0,7	-6,2
Польща	288,6	25,5	210,2	18,8	-6,7
Велика Британія	120,2	10,6	15,3	1,4	-9,2

*Джерело: [14]

Аналіз наведеної вище таблиці свідчить, що за період 2010-2020 рр. відбулися такі зміни у обсягах та структурі ПІІ у розрізі основних країн-інвесторів: Кіпр – +186,7 млн. дол. США (+16,9 пункту), Нідерланди – +84,1 млн. дол. США (+7,5 пункту), Німеччина – +18,5 млн. дол. США (+1,8 пункту), Швейцарія – +17,9 млн. дол. США (+1,7 пункту), Австрія – -45,4 млн. дол. США (-3,9 пункту), США – -70,4 млн. дол. США (-6,2 пункту), Польща – -78,4 млн. дол. США (-6,7 пункту), Велика Британія – -104,9 млн. дол. США (-9,2 пункту).

Вважаємо, що така ситуація не може бути охарактеризована як позитивна, оскільки мало місце скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій щодо таких стратегічних партнерів України, як США, Польща і Велика Британія.

Що ж до Кіпру і Нідерландів, то тут існує велика імовірність надходження ПІІ з офшорних зон (власне Кіпр, Нідерландські Антильські Острови та Нідерландська частина Сінт-Мартену), джерелом походження яких є кошти, отримані злочинним шляхом.

Зазвичай офшорні кошти поділяють на кошти заможних громадян та такі, що використовуються для приховування джерел походження власності або для мінімізації податків на території країн їх походження шляхом

використання з експортно-імпортними операціями та прямими іноземними інвестиціями. За даними міжнародної неурядової організації Tax Justice Network, основною метою якої є боротьба з ухилянням від сплати податків, за період від початку 90-х років минулого століття за межі України в офшорні зони було переведено 162 млрд. дол. США[57]. За оцінками багатьох експертів країна походження інвестицій, що надходять з Кіпру, є власне Україна[57].

У зв'язку із сказаним варто звернути увагу на те, що з метою недопущення зловживань у питанні використання офшорних зон розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 було затверджено План заходів щодо недопущення ухилення від сплати податків і зборів суб'єктами господарювання та запобігання відмиванню коштів в офшорних зонах, яким були передбачені такі заходи[52]: оновлення переліку офшорних зон з урахуванням діючих міжнародних норм; запобігання незаконному виведенню коштів та переміщенню товарів; моніторинг фінансових операцій з метою виявлення фактів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та передача таких матеріалів правоохоронним органам; посилення співпраці з податковими органами інших країн; імплементація Плану з протидії розмиванню податкової бази та ухиленню від оподаткування та ін.

Якщо виконання передбачених Кабінетом Міністрів України заходів буде повністю забезпечене, через що способи ухилення від оподаткування на митній території України для несумлінних платників податків будуть максимально ускладнені, то країна отримає значно більше фінансових ресурсів для вирішення її нагальних потреб, ніж ті, що надходять через офшорні зони у вигляді прямих іноземних інвестицій.

Зрозуміло, що інтереси бізнесу залежать від певних умов і обставин, тому у сфері іноземного інвестування цілком можливі несподівані зміни. Так, у 2020 році Туреччина у загальних обсягах займала лише 0,1% (1,2 млн. дол.

США), втім, як повідомляє Львівська військова державна адміністрація[43], на сьогоднішній день для турецьких компаній-інвесторів Львівщина стає доволі привабливою. Поки що триває лише вивчення ситуації на внутрішньому ринку області та розгляд запропонованих пропозицій.

Крім того, варто зазначити, що з метою активнішого функціонування інвестиційних проектів в області створено консультативно-дорадчий орган Служба інвестора, який покликаний забезпечувати розв'язання проблемних питань, що виникають у інвесторів при здійсненні господарської діяльності, а також налагоджувати їх співпрацю з органами місцевої влади[34].

Загалом на поточному етапі стан справ у сфері зовнішньоекономічної діяльності Львівщини є доволі неоднозначним та таким, що потребує значних фінансових і матеріальних ресурсів, удосконалення законодавства з метою стимулювання учасників ЗЕД у налагодженні нових взаємовигідних зв'язків з іноземними партнерами орієнтуючись на збільшення товарного експорту, проведення судової реформи як гарантії незмінності «правил гри» у бізнесі та посилення боротьби з корупцією – надзвичайно небезпечним явищем, що роз'їдає суспільство зсередини та відлякує потенційних інвесторів, підвищення рівня конкурентоспроможності виробленої продукції на основі впровадження новітніх технологій та матеріалів, найсучасніших наукових та інноваційних розробок тощо.

Реалізація цих завдань дасть можливість прискорити темпи соціально-економічного розвитку Львівщини як важливого регіону нашої країни, що лише сприятиме інтересам усього українського народу.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЬВІВЩИНИ

3.1. Пріоритетний розвиток експортоорієнтованих галузей

Як відомо, кожен окремо взятий регіон характеризується притаманними лише йому особливостями – це забезпеченість виробничими ресурсами, природно-кліматичні умови, географічне розміщення, кваліфікаційний рівень зайнятого населення, логістична інфраструктура, невід’ємною частиною якої є наявність і стан транспорту, а також шляхів сполучень, традиції та уподобання населення, історичні, культурні та природні пам’ятки, можливості щодо розвитку туристичного-рекреаційного бізнесу та багато іншого.

Виходячи з цього для будь-якої територіальної одиниці цілком логічними пріоритетами є ті напрямки діяльності, які б могли найкращим чином сприяти її соціально-економічному розвитку, досягненню належного рівня конкурентоспроможності вироблених товарів і наданих послуг на різного роду ринках. У першу чергу це стосується матеріального виробництва, яке забезпечує суспільство матеріальними благами та засобами існування людини і певним чином формує уклад життя населення цієї території.

Таким чином, функціонування та розвиток економіки регіону її галузева структура базуються на кількості, якості та доступності ресурсів, що можуть бути використані у процесі виробництва.

Усе це, разом з кон’юнктурою на міжнародних ринках, визначає як номенклатуру, так і обсяги експорту товарів і послуг до інших країн, формуючи певний тип зовнішньоекономічної діяльності регіону.

Як вже було показано у попередньому розділі нашої роботи, ЗЕД Львівської області орієнтована більше на імпорт, хоч експорту теж належить доволі значна роль в економіці Львівської області.

Слід зазначити, що за період з 2014 по 2021 рр. найбільшими галузями-експортерами товарів були промисловість і сільське господарство, частка товарів яких у загальних обсягах експорту у порівнянні з 2014 роком дещо змінилася – промисловість на -5,4 пункту, сільське господарство – на +9,3 пункту (табл. 3.1).

Ці відносні показники характеризують лише динаміку явища, що ж до вартісного виразу, то промисловість збільшила обсяги експорту на 981,6 млн. дол. США, а сільське господарство – на 400,4 млн. дол. США.

Таблиця 3.1. – Динаміка і обсяги експорту товарів основних галузей-експортерів Львівської області за 2014-2021 рр.*

Галузь	2014 р.		2021 р.		2021 р. до 2014 р., пунктів (+,-)	2021 р. до 2014 р., млн. дол. США (+,-)
	млн. дол. США	питома вага, %	млн. дол. США	питома вага, %		
Сільське господарство	100,2	7,7	500,6	17,1	9,4	+400,4
Промисловість	913,4	70,0	1895,0	64,6	-5,4	+981,6
Загальний обсяг експорту товарів	1305,1	x	2932,5	x	x	x

*Джерело: [14]

Водночас у структурі валової доданої вартості регіону за видами економічної діяльності (КВЕД 2010) питома вага промисловості за той самий звітний період зросла на 3,5 пункту, тоді як частка сільського господарства зменшилася на 0,8 пункту.

Звідси можна зробити висновок, що серед галузей Львівщини сільське господарство найбільше орієнтується на випуск продукції, призначеної для експорту, бодай на коротко- чи середньостроковий періоди. Як додатковий аргумент можна привести той факт, що за 2014-2021 рр. обсяги виробництва сільськогосподарської продукції усіма категоріями виробників Львівської

області зросли лише на 23,8%, тоді як обсяги експорту агропродукції збільшилися у 5 разів.

Все сказане вище дає підстави стверджувати, що одним з важливих напрямків збільшення обсягів надходження валютної виручки в регіоні є створення найбільш сприятливих умов для розвитку цього сектору економіки.

Варто зауважити, що внаслідок воєнних дій значна частина земель сільськогосподарського призначення України ще доволі тривалий час буде перебувати поза межами господарського використання, що неодмінно спричинить зростання попиту на агропродукцію та призведе до необхідності компенсації її втрат за рахунок регіонів, бойові дії на території яких не велися.

Вирішення цього стратегічного завдання, поза всяким сумнівом, стосуватиметься і Львівської області.

Таким чином, перед нашим регіоном сьогодні постає нагальна потреба сприяння якомога швидшому розвитку сільськогосподарського виробництва, розширенню його можливостей забезпечити суттєве нарощування обсягів виробництва, зменшуючи цим самим негативний вплив наслідків агресії на внутрішній та закордонні ринки збуту, у першу чергу продовольчих товарів, з метою недопущення дефіциту агропродукції та збереження вже усталених зв'язків України з іноземними партнерами.

Слід зазначити, що важливість цього завдання повністю усвідомлюється на усіх рівнях місцевої влади Львівщини. Так, в області зараз діє Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки, затверджена розпорядженням голови Львівської обласної військової адміністрації від 14.12.2022 № 731/0/5-22ВА (зі змінами, внесеними розпорядженнями ЛОВА від 24.02.2023 та 16.10.2023), яка прийнята з метою забезпечення виконання Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (постанова КМУ від 05.08.2020 № 695),

Державної програми розвитку регіону українських Карпат на 2020-2022 роки (постанова КМУ від 20.10.2019 № 880), Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027 років та Плану заходів з її реалізації у 2021-2023 роках (рішення ЛОР від 24.12.2019 № 948).

Як відомо, головним чинником сільськогосподарського виробництва є земля, раціональному використанню якої в нашому регіоні з боку місцевої влади приділяється достатня увага. Так, упродовж 2022 року в області проводились заходи, спрямовані на збереження та відтворення родючості ґрунтів та поліпшення громадських пасовищ, на що спрямовувалися кошти, отримані за відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва[12].

На сьогодні площа сільськогосподарських угідь у Львівській області становить 1240,0 тис. га, у тому числі рілля – 771, 0 тис. га, з яких 424,2 тис. га (55,0% від загальної площі ріллі) у 2022 році оброблялося сільськогосподарськими підприємствами, де спостерігається позитивна тенденція до розширення цього виду угідь (приріст у порівнянні з 2021 роком – 21,2 тис. га або +5,3%).

Разом з тим, ще потребує неабиякої уваги питання покращення якості земель сільськогосподарського призначення, що може бути належним чином вирішене лише при втіленні в практику використання цього надзвичайно важливого для аграрного сектора економіки ресурсу новітніх ідей та пропозицій науковців у цій царині.

Як стверджують фахівці, що займаються проблемою підвищення родючості ґрунтів, на сьогодні існує декілька напрямків, які б могли значно підвищити продуктивність сільськогосподарських угідь та забезпечити належну якість виробленої агропродукції[5].

Давно вже у відповідних наукових колах сформувалася думка про необхідність переходу на технології безплужного обробітку ґрунтів, застосування яких значно підвищить здатність орного шару зберігати вологу

та покращить структуру ґрунту, що неодмінно призведе до підвищення урожайності сільськогосподарських культур.

Не менш важливо правильно планувати сівозміни. Згідно рекомендацій ґрунтознавців період планування повинен охоплювати від п'яти до семи років, при цьому обов'язковим є включення до сівозміни бодай 30 відсотків бобових трав. Крім того, слід якомога більше застосовувати сидерати та багаторічні трави.

Застосування біологічних препаратів для захисту рослин відкриває широкі можливості для отримання екологічно чистої сільськогосподарської продукції, яка користується підвищеним попитом на міжнародних ринках, що сприятиме зростанню ролі агропромислового виробництва області та збільшенню частки його продукції у загальних обсягах експортованих товарів і відповідного надходження валютної виручки.

З економічної теорії відомо про три основні фактори виробництва – земля, праця, капітал.

Аналіз статистичних даних за 2021 рік свідчить, що з загальної кількості працездатних осіб у віці 15-70 років (395,5 тис. осіб) у сільській місцевості Львівщини безробітне населення складало 30,7 тис. осіб або 7,8% [14].

Таким чином, за умови розширення сільськогосподарського виробництва, область володіє ще певним додатковим трудовим ресурсом, який можна буде продуктивно використати, збільшивши кількість робочих місць та забезпечивши зростання обсягів виробництва аграрної продукції як для забезпечення потреб внутрішнього споживчого ринку, так і для її експорту.

Що ж до капіталу, то тут існує ціла низка проблем, вирішення яких дозволить суттєво підвищити рівень ефективності сільськогосподарського виробництва області.

Як зазначено у вже згаданій вище Комплексній програмі підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки, сьогодні регіон відчуває певний дефіцит фінансових ресурсів за такими напрямками:

- забезпечення комплексу польових робіт;
- оновлення матеріально-технічної бази;
- недостатність кредитних коштів для мікро- та малих суб'єктів підприємництва, фермерських господарств.

Якщо ж розглянути динаміку обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг за 2014-2021 рр. (дані за 2022 рік органами статистики не публікувалися), де вагома частка припадала на галузь агровиробництва, то можна побачити, що значення цього показника упродовж років суттєво коливалося і якоїсь чіткої статистично підтвердженої тенденції тут не спостерігалось (рис. 3.1).

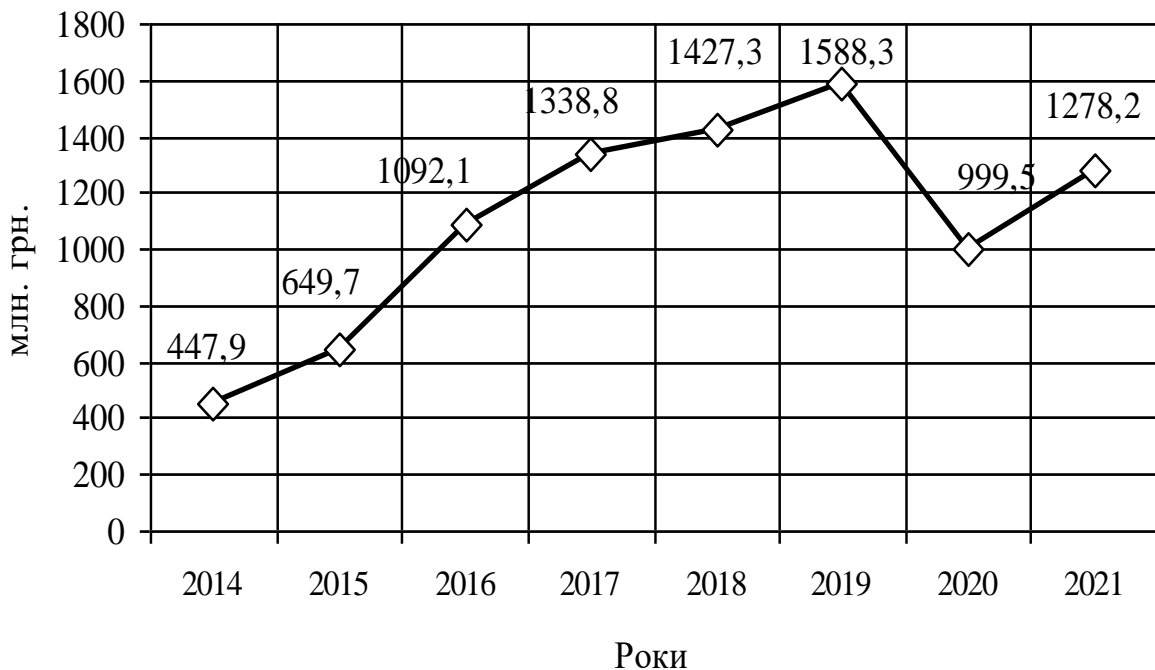

Рис. 3.1. – Динаміка обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг за період 2014-2021 рр. *

*Джерело: [14; 19]

Втім, не можна не звернути увагу на ту обставину, що з 2014 по 2019 рр. позитивний і доволі стабільний тренд таки мав місце, а вже у 2020 та 2021 рр. ситуація стала більш непрогнозованою.

Зрозуміло, що за умови повномасштабної військової агресії з боку північного «сусіда» забезпечення галузі сільськогосподарського виробництва фінансовими та кредитними ресурсами є питанням надзвичайно складним, однак, постійний пошук додаткових ресурсів та шляхів їх ефективного використання, а також залучення капіталів країн-партнерів неодмінно повинні дати свої позитивні результати, що сприятиме розвитку галузі та компенсації втрат України у продовольстві та сировині, спричинених війною.

Слід додати, що навіть у такий непростий час за поточний рік на підтримку сільського господарства з обласного бюджету було виділено 34 млн. грн., а роком раніше – близько 20 млн. грн.[48]

Хоч сільське господарство області упродовж минулих років демонструвало надзвичайно високі темпи нарощування обсягів експорту товарів, все ж у кількісному вимірі головною галуззю у цій царині залишається промисловість.

Варто також зазначити, що неприкрита військова агресія москви негативно вплинула на діяльність окремих галузей регіону. Так, за інформацією департаменту економічної політики ЛОВА через зниження попиту на продукцію, проблеми з постачанням сировини, скорочення чисельності працівників, нестачу обігових коштів та перебої в енергопостачанні значно зменшили обсяги виробництва машинобудування, хімічної та деревообробної промисловості[37].

Якщо порівняти індекси експорту товарів до попереднього року за 2021 та 2022 роки серед основних галузей промисловості, то можна побачити, що мало місце відносне зменшення цих показників щодо продукції хімічної промисловості на 0,306, текстильної промисловості – на 0,317, недорогоцінних металів та виробів з них – на 0,368, машин, обладнання,

механізмів та електротехнічного обладнання – на 0,273, різних промислових товарів – на 0,494.

Прискорення темпів зростання (+0,793) демонстрували практично лише продукти нафтопереробки (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки).

Усе сказане вище може свідчити про імовірність зменшення ролі промисловості у загальних обсягах експорту товарів Львівщини на найближчу перспективу, що може вплинути на зниження темпів соціально-економічного розвитку цілого регіону.

3.2. Напрями підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності Львівщини

З метою мінімізації негативних наслідків війни на економіку Львівської області Львівською обласною радою було оновлено Стратегію розвитку Львівської області на 2021-2027 роки[42].

За основний напрямок забезпечення подальшого та ефективного розвитку промислового потенціалу регіону у цьому документі обрано такий новітній підхід, як смарт-спеціалізація***.

Виходячи з цих позицій модель сталого розвитку Львівщин базується на принципах:

- перехід до ресурсозберігаючої, низьковуглецевої економіки, створення нових можливостей для підвищення рівня конкурентоспроможності продукції підприємств області на внутрішніх та міжнародних ринках;

- структурна перебудова економіки регіону шляхом створення нових робочих місць та впровадження соціальних інновацій, повнішого використання наявного потенціалу та промислової модернізації на інноваційних засадах.

*** **Смарт-спеціалізація** – концепція Європейської комісії, яка передбачає підтримку інноваційного розвитку територій з метою підвищення їхнього рівня спроможності у відповідності до економічної стратегії ЄС

Все це, у кінцевому результаті, повинно сприяти швидкому розвитку таких видів промислової діяльності з потенційно високою доданою вартістю, як машино- та приладобудування, текстильної, фармацевтичної та харчової промисловості.

Сказане вище стосується питання належного рівня розвитку матеріального виробництва Львівської області, вирішення якого, крім задоволення внутрішніх потреб як регіону, так і України в цілому, покликане розширити участь вітчизняного виробника у міжнародній системі торгівлі, залучення його до глобальних процесів через активізацію ЗЕД.

Одним з головних завдань цієї діяльності є диверсифікація ринків збуту товарів, яка мінімізує ризики, пов'язані з одним або декількома ринками. Проблема ця є доволі непроста і крім якісних чи вартісних характеристик цієї чи іншої товарної позиції, що значною мірою впливають на попит з боку покупців, вона потребує кропіткої роботи з партнерами та країнами і на політичному рівні, що вже виходить поза повноваження регіону. Таким чином, розширення географії експорту продукції значною мірою залежить від активної участі саме державних інституцій.

Надзвичайно важливим також є залучення представників бізнесу до участі в міжнародних виставках, ярмарках та бізнес-форумах з метою презентації своєї продукції та встановлення бізнес-контактів, організація заходів, що об'єднують підприємців з різних країн для обміну досвідом, укладання угод та розширення міжнародних бізнес-зв'язків та надання фінансової підтримки для участі підприємств у міжнародних заходах.

Крім того, підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності в промисловості охоплює цілу низку стратегічних заходів та практичних кроків, до яких варто віднести:

- 1) проведення маркетингових досліджень з метою визначення потенційних ринків та вивчення конкурентного середовища, вивчення поведінки споживачів, конкурентів та тенденцій в цільових країнах,

визначення унікальності продуктів та послуг, визначення та виділення ключових особливостей, які роблять продукти чи послуги унікальними на міжнародному ринку, розробка чіткого та привабливого бренду, який відображає цінності та імідж компанії, ретельне вивчення цільової аудиторії на міжнародному рівні для адаптації маркетингових стратегій, визначення оптимальних каналів комунікації та рекламних підходів для просування продуктів та послуг на міжнародних ринках, розвиток стратегій для позитивного позиціонування компанії на світовому ринку;

2) аналіз кон'юнктури на міжнародних ринках товарів та послуг, оцінка власної продукції щодо конкурентоспроможності та розробка стратегій для її підвищення. У сучасній теорії менеджменту виділяють декілька типів стратегій формування конкурентоспроможності підприємства. Це корпоративна стратегія, бізнес-стратегія та функціональні стратегії (рис. 3.2).

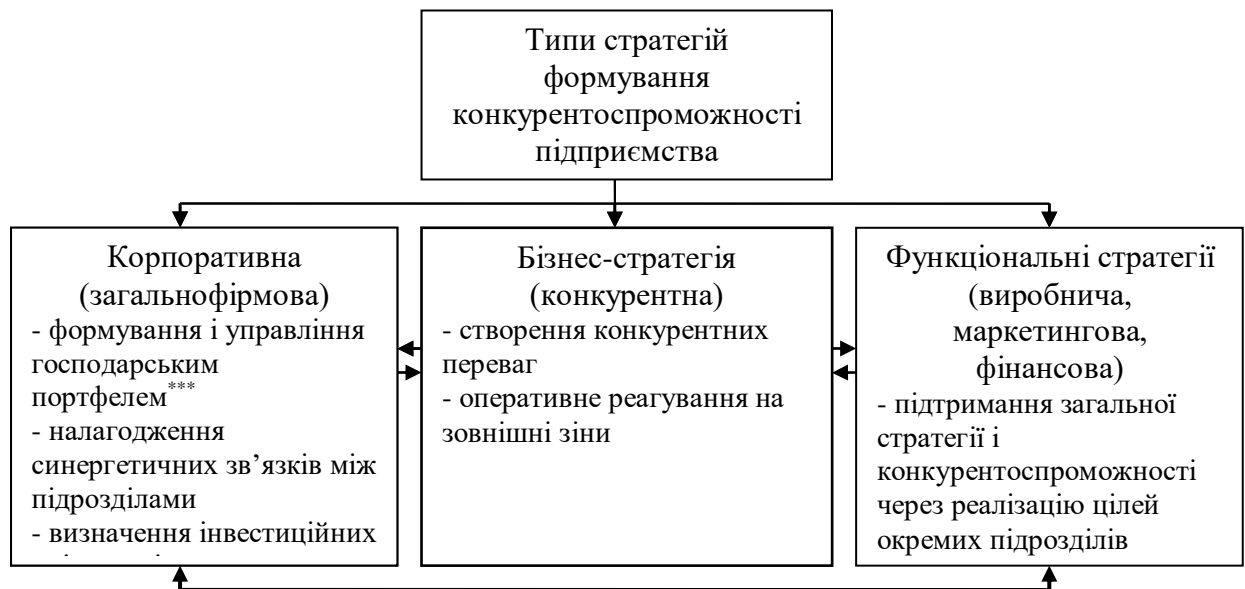

Рис. 3.2. – Схема стратегій підприємства*

*Джерело: [39]

***Примітка: господарський портфель підприємства – це сукупність окремих напрямків його діяльності

3) визначення ключових сегментів ринку та адаптація стратегій для кожного з них;

4) розробка оптимальної цінової політики для різних ринків, враховуючи конкуренцію та місцеві особливості;

5) впровадження ефективних систем управління логістикою для зменшення часу та витрат на постачання, співпраця з надійними логістичними компаніями для оптимізації транспортних та складських процесів.

У цьому контексті назвичайно важливим є питання розширення та модернізації автомагістралей, залізниць тощо з метою полегшення переміщення товарів, зниження транспортних витрат та скорочення часу доставки, створення та оптимізації логістичних центрів, складів і митних пунктів для ефективного зберігання, перевезення та розподілу товарів, впровадження цифрових систем та платформ для спрощення та прискорення митних процедур, що дозволяє зменшити бюрократичні бар'єри та затримки, впровадження сучасних технологій в логістиці, таких як системи відстеження вантажів, інтеграція цифрових рішень та автоматизація процесів, розвитку систем та платформ для електронної комерції, які допомагають легше та безпечніше здійснювати трансграничні операції та міжнародну торгівлю через Інтернет, забезпечення стабільного та доступного енергопостачання для виробництва та транспортування товарів, розширення та покращення телекомунікаційних мереж, включаючи широкосмуговий Інтернет та інші засоби зв'язку для забезпечення ефективного спілкування між бізнес-партнерами на міжнародному рівні;

б) створення бізнес-екосистеми. Традиційна модель розвитку бізнесу передбачає існування окремо взятих бізнес-структур як конкуруючих лідерів. Поява ж інноваційної моделі бізнес-екосистеми відкриває широкі можливості для взаємодії між різноманітними за профілем компаніями, органами влади та населенням, що дає змогу різним ринковим гравцям на основі принципу кластеризації самостійно виходити на ринки з власними товарами і послугами, обмінюючись спільно створеними цінностями[6].

Схема побудови просторової бізнес-екосистеми наведена на рис. 3.3.

*Рис. 3.3. – Складові просторової бізнес-екосистеми**

*Джерело: [6]

Надзвичайно важливим у цій сфері є створення механізмів для взаємодії між підприємствами, науково-дослідними і освітніми установами для обміну ідеями та експертними знаннями, створення інкубаторів та акселераторів, які надають підприємствам та стартапам доступ до фінансової підтримки, менторства та інфраструктури для розвитку їхніх інноваційних проєктів, запуск освітніх програм і тренінгів для підприємців та фахівців, спрямованих на розвиток навичок у сфері інновацій та управління бізнес-процесами, забезпечення технологічної інтеграції між підприємствами і дослідницькими установами для спільної розробки та впровадження передових технологій, формування територіальних або секторальних інноваційних кластерів, де підприємства можуть співпрацювати для створення нових продуктів та послуг, розвиток механізмів підтримки для стартапів, впровадження стимулів для підприємств та дослідницьких установ, що активно беруть участь у формуванні інноваційної екосистеми;

7) перехід до концепції «Індустрія 4.0» як шлях до автоматизації та цифровізації виробничих процесів, формування галузевих кластерів і об'єднання ресурсів з метою спільного розв'язання низки галузевих проблем.

Хоч на сучасному етапі розвитку людство переживає епоху завершення третьої (цифрової) революції, в наукових та бізнесових колах вже прогноуються процеси, що матимуть місце у недалекому майбутньому.

Визначальною особливістю Індустрії 4.0 є повна автоматизація виробництва та управління ним в режимі реального часу з урахуванням зміни зовнішніх умов. Тут величезна роль належить інтернет-технологіям, завдяки яким відбувається комунікація між працівниками і машинами.

Передбачається, що вже у 2027 році частина новітніх технологій, у тому числі й активне використання штучного інтелекту, стане буденністю. Недаремно такі лідери світового економічного співтовариства як США, Німеччина, Японія тощо приділяють питанню Четвертої промислової революції особливої уваги. Слід також зазначити, що не залишається осторонь у цій сфері і Україна, хоч події останніх двох років значно загальмували процеси поступального розвитку нашої країни[1];

8) у питанні підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності господарюючого суб'єкта неможливо обійти увагою й правильно організовану систему планування його діяльності.

Якісно розроблений бізнес-план ЗЕД є запорукою покращення фінансових результатів підприємства, а реалізація ефективних управлінських рішень – це головна умова підвищення конкурентоспроможності продукції на товарних ринках через оптимізацію організаційної структури, реалізацію ефективної кадрової політики, впорядкування інших аспектів діяльності фірми[25]. На рис. 3.4. наведено сутність та призначення бізнес-плану з ЗЕД.

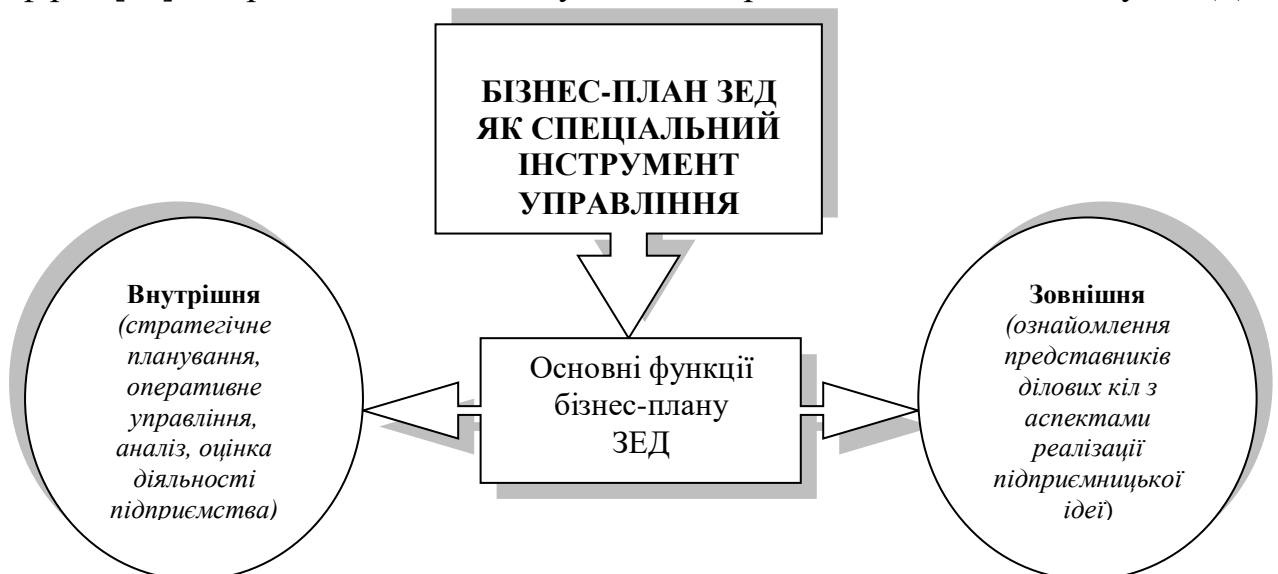

Рис. 3.4. – Сутність бізнес-плану зовнішньоекономічної діяльності підприємства*

*Джерело: [25]

В цілому бізнес-план зовнішньоекономічної діяльності підприємства покликаний:

- визначити цілі ЗЕД-проекту;
- сприяти розробці ЗЕД-стратегії та оперативної ЗЕД-тактики;
- забезпечити контроль за рівнем продуктивності праці;
- забезпечити об'єктивну оцінку сильних і слабких сторін компанії на зовнішніх ринках;
- розробку альтернативних стратегій [4];

9) постійна комунікація з представниками влади, організація регулярних зустрічей та представлення звітів перед представниками влади для забезпечення взаєморозуміння та підтримки, розробка комунікаційних стратегій, спрямованих на пояснення важливості та переваг зовнішньоекономічної діяльності для економіки регіону, проведення юридичного аналізу законодавства, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, та визначення можливостей впливу на процеси у сфері законотворчості з питань ЗЕД, адаптація лобіювальних стратегій та взаємодії з владою відповідно до економічних та політичних змін на місцевому та глобальному рівнях, залучення до команди лобістів та консультантів із зовнішньої сфери для забезпечення глибокого розуміння питань та подальшої підтримки, організація кампаній та публічних заходів для інформування громадськості про важливість та переваги зовнішньоекономічної діяльності, створення коаліцій та партнерств із бізнесом, академічними установами та іншими секторами громадськості для спільної дії, розробка та моніторинг ключових показників успіху лобіювання та взаємодії з владою.

10) інвестування в дослідження та розробку для створення інноваційних продуктів та процесів, організація тренінгів та курсів для

працівників з міжнародної торгівлі та зовнішньоекономічних відносин, забезпечення працівників можливістю отримати міжнародний досвід та знання про інші культури та підходи до бізнесу, розробка програм грантів та фінансових інструментів для підтримки експортерів, зокрема для покриття витрат на міжнародну рекламу, участь в виставках та логістичні послуги.

Вище ми розглянули питання, що стосуються шляхів підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності у сфері експорту, однак, не менш важливим для розвитку регіону є й імпорт товарів і послуг, який покриває не лише потреби населення у продуктах харчування, різноманітних видах промислової продукції, а й забезпечує галузі промисловості у засобах виробництва, технологіях, ноу-хау, програмному забезпеченні тощо та сировинних ресурсах.

Якщо ж проаналізувати ситуацію з імпортом з вказаної вище точки зору за 2014-2022 рр., то можна побачити, що за згаданий період дещо зменшилася частка у загальних обсягах імпорту найбільш активної частини засобів виробництва – машин, обладнання та механізмів, електротехнічного обладнання (-0,8 пункту), хоч у вартісному вимірі за цією товарною позицією мало місце збільшення обсягів на 333,0 млн. дол. США.

Позитивним також є те, що з 2014 по 2021 рр. у сфері імпорту послуг зростала питома вага послуг з телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (+20,7 пункту або на 312,6 млн. дол. США).

В цілому описані вище тенденції можна оцінити як позитивні і такі, що повинні належним чином вплинути на прискорення як загальних темпів розвитку промисловості регіону, так і покращення результатів його зовнішньоекономічної діяльності.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Поняття зовнішньоекономічної діяльності доволі багатогранне. Для різних рівнів зовнішньоекономічної діяльності критерій економічної ефективності не однаковий. Кожному рівню оцінювання відповідає свій вид економічних інтересів і свій критерій ефективності.

Тому метою нашого дослідження було проведення аналізу середовища, ефективності зовнішньоекономічної діяльності за різними критеріями у Львівській області й розробка механізму активізації зовнішньоекономічної діяльності в умовах євроінтеграції.

Найбільш вагомими видами зовнішньоекономічної діяльності Львівщини на сучасному етапі є експорт (імпорт) товарів та послуг, а також залучення іноземних інвестицій з метою модернізації виробництва, зміцнення експортного потенціалу і конкурентних позицій на світових товарних ринках.

Власне, виходячи з цих міркувань, нами проведено аналіз зазначених вище видів зовнішньоекономічної діяльності між її суб'єктами у Львівській області у певних часових інтервалах.

У системі зовнішньоекономічної діяльності нашої країни Львівщині належить доволі важлива роль. Так, у 2022 році на область припадало 6,9% від загальних в Україні обсягів експорту (3-тя позиція після м. Києва та Дніпропетровської області) та 9,7% імпорту товарів (2-га позиція після м. Києва) в Україні.

Втім, варто також додати, що у 2022 році коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів в області мав значення 0,561 (23-я позиція серед регіонів України), тоді як в цілому в країні він становив 0,798. Тобто область недостатньо ефективно використовує свій потенціал у цій надзвичайно важливій для економіки регіону сфері.

Проведений нами аналіз статистичних даних свідчив, що в області за період з 2010 по 2022 рік кількість учасників у сфері експорту/імпорту товарів все ж мала тенденцію до зростання.

Що ж до чисельності імпортерів товарів, то тут вже не спостерігалось подібної стабільності. Досягнувши свого піку в 2019 році (12,6 тисяч суб'єктів ЗЕД), у 2022 році цей показник зменшився до 9,8 тисяч.

Такий стан справ можна пояснити тим, що імпортери мають більші можливості для швидкого реагування на запити ринку, тоді як експортерам при зміні ринкової кон'юнктури доводиться певним чином переорієнтовувати свої виробництва, витрачаючи на це значно більше часу, зусиль та ресурсів.

Що ж до обсягів товарних експортно-імпортних операцій, то тут за період з 2010 по 2022 рр. також відбулися доволі значні зміни. Так, вартість експортованих товарів за вказаний період зросла на 210,4%, в імпортованих – на 165,6%.

Найбільші обсяги товарів у 2021 році експортовано з Львівської області до таких країн: Польща (25,3% від загальних обсягів), Німеччина (12,1%), Чехія (7%), Данія (6%). З усіх перелічених вище країн усі належать до ЄС і перебувають на доволі високому рівні економічного розвитку.

Посилення зовнішньоекономічних зв'язків з країнами Заходу є надзвичайно показовим і свідчить про все тіснішу інтеграцію України з найбільш прогресивною частиною світового співтовариства, що відкриває неабиякі перспективи для успішного розвитку нашої держави після здобуття нею неминучої Перемоги над одвічним ворогом.

Одночасно суттєво зменшилася питома вага товарного експорту до інших країн, де лівова частка припадала на країни СНД, що теж є доволі позитивним явищем, яке свідчить про радикальну географічну переорієнтацію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, зменшення рівня економічної залежності від московії та її сателітів.

Щодо імпорту, то найбільші обсяги імпортованих товарів до Львівської області у 2021 році надійшли з таких країн: Польща (18,3% від загального обсягу), Білорусь (11,6%), Китай (11,6%), Німеччина (9,8%), Туреччина (6,8%).

Враховуючи події в Україні, що мають місце сьогодні, важко спрогнозувати якою буде географічна структура імпорту товарів на найближчу перспективу, однак цілком обґрунтовано можна припустити, що після Перемоги над московією обсяги імпорту з Білорусі наблизяться до нульового значення.

Підвівши загальний підсумок щодо динаміки географічної структури експорту та імпорту товарів, можна цілком обґрунтовано стверджувати про позитивні зміни у цій сфері. Крім того, вважаємо, що збільшення частки експорту товарів та зменшення частки їх імпорту до країн Європейського Союзу, як одного з найважливіших стратегічних партнерів України, свідчить про посилення наших позицій у цьому важливому сегменті світового ринку.

Проведений аналіз динаміки чисельності учасників ЗЕД, що здійснювали операції експорту/імпорту послуг, свідчив, що як кількість експортерів, так і імпортерів зростала більш-менш рівномірно, хоч експортери демонстрували дещо вищі темпи.

Значний обсяг співробітництва Львівської області, як частини усієї сфери зовнішньоекономічної діяльності України, з міжнародними партнерами щодо експортно-імпортних операцій з надання послуг є також достатньо промовистим підтвердженням руху нашої країни до повної інтеграції з найбільш прогресивною частиною світового співтовариства. Знову ж таки, пріоритетними країнами у цій сфері є країни Європейського Союзу та Туреччина, що є членом НАТО.

На жаль слід зазначити, що через випередження темпів зростання обсягів імпорту над експортом на найближчу перспективу у Львівській області варто очікувати подальше збільшення від'ємного значення сальдо

торговельного балансу в розрахунку на одну особу, що ніяким чином не сприятиме прискоренню темпів соціально-економічного розвитку регіону.

Отже, на поточному етапі стан справ у сфері зовнішньоекономічної діяльності Львівщини є доволі неоднозначним та таким, що потребує значних фінансових і матеріальних ресурсів, удосконалення законодавства з метою стимулювання учасників ЗЕД у налагодженні нових взаємовигідних зв'язків з іноземними партнерами орієнтуючись на збільшення товарного експорту, проведення судової реформи як гарантії незмінності «правил гри» у бізнесі та посилення боротьби з корупцією – надзвичайно небезпечним явищем, що роз'їдає суспільство зсередини та відлякує потенційних інвесторів, підвищення рівня конкурентоспроможності виробленої продукції на основі впровадження новітніх технологій та матеріалів, найсучасніших наукових та інноваційних розробок тощо.

Реалізація цих завдань дасть можливість прискорити темпи соціально-економічного розвитку Львівщини як важливого регіону нашої країни, що лише сприятиме інтересам усього українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. IT-Enterprise / Industry 4.0 URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/industry-4> (дата звернення: 10.10.23)
2. Overview: International Trade URL: <https://www.encyclopedia.com/finance/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/overview-international-trade> (дата звернення: 12.10.23)
3. WTO Secretariat note examines impact of the crisis in Ukraine on global trade and development URL: https://www.wto.org/english/news_e/news22_e/devel_08apr22_e.htm (дата звернення: 11.10.23)
4. Арапова О. М. Використання бізнес-плану для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 1. С. 71–75.
5. Басанець О. 10 способів покращення стану ґрунтів. URL: <https://superagronom.com/articles/407-10-sposobiv-pokraschennya-stanu-gruntiv> (дата звернення: 20.10.23)
6. Бистряков І.К., Клиновий Д.В. Платформна економіка просторових бізнес-екосистем як інноваційний тренд сталого розвитку. URL: https://sofs.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Blok_NaukaN_3-2019_new_ISSN-3-25.pdf (дата звернення: 17.10.23)
7. Білецька Л. В., Білецький О. В., Савич В. І. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка): навч. пос. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2009. 688 с.
8. Велика Українська енциклопедія - Баланс торговельний URL: https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%81_%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9#.D0.86.D1.81.D1.82.D0.BE.D1.80.D0.B8.D1.87.D0.BD.D0.B0_.D0.B4.D0.BE.D0.B2.D1.96.D0.B4.D0.BA.D0.B0 (дата звернення: 10.11.23)
9. Вернюк Н. О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Н. О. Вернюк, Л. В. Клименко, І. М. Новак] ; Уман. нац. ун-т садівництва. – Умань : Сочінський. 2012. 322 с.
10. Вікіпедія. Валютний демпінг. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%BD%D0%B3 (дата звернення: 20.10.23)
11. Вікіпедія. Інфляція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 20.10.23)
12. Всесвітній день ґрунту: площа земель Львівщини складає понад 2

- млн. гектар. Львівська обласна військова адміністрація URL: <https://loda.gov.ua/news/48231> (дата звернення: 23.11.23)
13. Головне управління статистики в Івано-Франківській області / Капітальні інвестиції / Методологічні пояснення URL: https://ifstat.gov.ua/STAT/m_inv.htm (дата звернення: 16.11.23)
 14. Головне управління статистики у Львівській області URL: <https://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/bank/stbank.php> (дата звернення: 15.10.23)
 15. Головне управління статистики у Львівській області. Львівська область серед регіонів України у 2021 році. *Статистичний бюлетень*. Львів, 2022
 16. Головне управління статистики у Львівській області. Статистичні терміни. URL: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/01/terms_01.php (дата звернення: 22.11.23)
 17. Гордополов В.Ю. Передумови розвитку зовнішньо-економічної діяльності економічних агентів в Україні. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/91543> (дата звернення: 07.11.23)
 18. Дахно І. І. Міжнародна торгівля: навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 296 с. URL: <https://buklib.net/books/22931/> (дата звернення: 14.11.23)
 19. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/sg/sgo.html> (дата звернення: 12.11.23)
 20. Державна служба статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність. Методологічні пояснення. URL: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/zed/metod.htm (дата звернення: 10.10.23)
 21. Державна служба статистики України. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.11.23)
 22. Дідківський М. І. Міжнародна економічна діяльність підприємств: навч. посіб. / М. І. Дідківський. К.: Знання, 2006. 462 с.
 23. Експорт з України під час війни: як змінилась структура постачань української продукції за кордон. Економічне правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/> (дата звернення: 19.11.23)
 24. Етапи розвитку міжнародної торгівлі. *Бібліотека економіста онлайн*. 2014. URL: <http://library.if.ua/book/68/5016.html> (дата звернення: 10.11.23)
 25. Євтушенко В.А., Шуба Т.П., Подлипян І.В. Бізнес-планування як інструмент здійснення зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві. URL: <https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/865/830/&ved=2ahUKewijqPr7x5ODAxWTcvEDHeU4BZAQFnoECAAAQAg&usq=AOvV>

- aw1pGXUNWGLIVMynEt-ln-TH (дата звернення: 19.10.23)
26. Завидівська О.І. Міжнародна економічна система (МЕС) та міжнародні економічні відносини (МЕВ). URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/28115/1/%d0%9b%d0%b5%d0%ba%d1%86%d1%96%d1%8f%20%e2%84%961_%d0%9c%d0%95%d0%92%20_2020.pdf (дата звернення: 15.11.23)
 27. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Зовнішньоекономічна діяльність: Термінологічний словник. К. : Кондор, 2017. 168с.
 28. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n192> (дата звернення: 28.10.23)
 29. Залевський А. В. Бізнес-планування зовнішньоекономічної діяльності авіаційного підприємства : комплекс навчально-методичного забезпечення. Ч. 2: методичні вказівки до практичної, самостійної та індивідуальної роботи для курсантів/слухачів очної та заочної форм навчання / А. В. Залевський, Н. О. Коваленко. Кіровоград: КЛА НАУ, 2012. 282 с. URL: https://dspace.sfa.org.ua/bitstream/123456789/192/1/Zalevskiy_aviatsiynogo.pdf
 30. Залізнюк В.П. Можливості та напрями розвитку експортної діяльності підприємств в умовах інтеграції України в європейський економічний простір. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. № 2 (9), 2015. С. 91-96.
 31. Зовнішньоекономічна діяльність: навчальний посібник. Видання 6-те, перероб. та доп. / За ред. Козака Ю. Г. –К.: «Центр учбової літератури», 2019. 292 с.
 32. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. О. Новак та ін. / Нац. авіац. ун-т, Нац. ун-т харч. технологій. – К. : Кондор, 2012. 493 с.
 33. Зубець А.В., Гринкевич О. Н., Богатирьова Є. А. Світова економіка. Навчально-методичний комплекс для студентів економічних спеціальностей Мінськ, Видавництво МІУ 2006. URL: <http://ebib.pp.ua/sovremennyye-formyi-mejdunarodnoy-14382.html> (дата звернення: 08.11.23)
 34. Інвестиційний паспорт Львівщини URL: <https://bulgaria.mfa.gov.ua/storage/app/sites/18/investitsiyniy-pasport-lvivshchini.pdf> (дата звернення: 09.11.23)
 35. Квач Я., Грималюк А. Еволюція міжнародної торгівлі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 2017. № 4. С. 47-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2017_4_6] (дата звернення: 23.10.23)
 36. Квурт В. Про підготовку Концепції адаптації Львівщини до умов воєнного стану та на післявоєнний період. Львівська обласна рада. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/articles/volodimir-kvurt-pro-pidgotovku->

- konceptsi-adiaptacii-lvivshchini-do-umov-vojenno-go-stanu-ta-napislyavojennii-period (дата звернення: 17.11.23)
37. Келеберда Т.В., Далик В.П., Корчинський І.О. Соціально-економічний розвиток Львівщини в умовах воєнного стану. Академічні візії. Випуск 22/2023. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/483/443> (дата звернення: 05.11.23)
 38. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник. К.: Знання-прес, 2003. 406 с. URL: <https://buklib.net/books/26868/> (дата звернення: 22.11.23)
 39. Костромін Г.Т. Шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємств: регіональний аспект URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42032029.pdf> (дата звернення: 21.10.23)
 40. Кузьмін О.Є. , Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: Навч. посібн. – 2- вид. доп. І перероб. – Львів: НУ «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2013. 352 с.
 41. Л.С. Шевченко / Від конкурентної співпраці до бізнес-екосистеми URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Conf_05.10.21/Conf_05.10.21_27.pdf (дата звернення: 23.10.23)
 42. Львівська обласна військова адміністрація. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 роки. URL: <https://loda.gov.ua/documents/49999> (дата звернення: 20.11.23)
 43. Львівська обласна військова адміністрація. Турецькі компанії готові залучати інвестиції на Львівщину. URL: <https://loda.gov.ua/news/69588>) (дата звернення: 22.11.23)
 44. Міжнародна торгівля: конспект лекцій. Київ: КІІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 191 с.
 45. Міністерство закордонних справ України. Світова організація торгівлі (СОТ). URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot> (дата звернення: 16.11.23)
 46. Міністерство фінансів України. Платіжний баланс України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/> (дата звернення: 10.11.23)
 47. Міністерство фінансів України. Прямі іноземні інвестиції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2022/> (дата звернення: 14.11.23)
 48. На Львівщині на підтримку сільського господарства виділили понад 34 мільйони гривень. Суспільне. URL: <https://suspilne.media/367392-na-lvivsini-na-pidtrimku-sil'skogo-gospodarstva-vidilili-ponad-34-miljoni-griven/> (дата звернення: 14.11.23)
 49. Основні тенденції соціально-економічного розвитку Львівської області у 2020 році / Головне управління статистики у Львівській області URL:

- <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2021/DP0120211001.pdf> (дата звернення: 14.11.23)
- Павленко І. І., Варяниченко О. В., Навроцька Н. А. Міжнародна торгівля та інвестиції: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 256 с. URL:
50. <https://library.nusta.edu.ua/depository/%D0%9E%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%>.pdf (дата звернення: 10.11.23)
51. Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організацій у Женеві. Світова організація торгівлі (СОТ). URL.: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/svitova-organizaciya-torgivli-sotot> (дата звернення: 23.11.23)
52. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 162-р «Про затвердження плану заходів щодо недопущення ухилення від сплати податків і зборів суб'єктами господарювання та запобігання відмиванню коштів в офшорних зонах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 19.11.23)
53. Самуельсон П. Економіка: підручник. Львів. Світ, 1993. 496 с.
54. Слово і діло. 30 років Незалежності: як змінювався курс доллара. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/23/infografika/finansy/30-rokiv-nezalezhnosti-yak-zminyuvavsya-kurs-dolara> (дата звернення: 16.11.23)
55. ТОП-10 країн виробників пшениці в 2022/23 МР. LNZ Group URL: <https://www.lnz.com.ua/news/top-10-krain-virobnikiv-psenic-i-v-202223-mr> (дата звернення: 20.10.23)
56. Торгова Л. В. Основи міжнародної економічної діяльності: навч.-метод. посіб. / Л. В. Торгова, О. В. Хитра. Львів: «Новий Світ 2000», 2006. 512 с.
57. Українська правда - Офшори, схеми, відмивання коштів і оптимізація податків: що про це треба знати. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/12/12/669095/> (дата звернення: 05.11.23)
58. Уряд затвердив антиофшорний план боротьби із ухилення від оподаткування. URL: https://buh.ligazakon.net/news/202022_uryad-zatverdiv-antiofshorniy-plan-borotbi-z-ukhilennya-vd-opodatkuвання (дата звернення: 15.10.23)
59. Хрупович С. Є. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : навч. посіб. / С. Є. Хрупович. / Тернопільський НТУ ім. І. Пулюя. – Вид. : Тернопіль. 2017. 137 с.
60. Чернишев В.Г., Окара Д.В., Ковальова І.Л. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів України. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»* № 6, 2019 URL: <https://>

www.economy.nauka.com.ua (дата звернення: 15.11.23)

61. Штефан Н.Д. Інвестування: конспект лекцій для для студентів освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів галузі знань 0305 Економіка і підприємництво. Д.: Національний гірничий університет, 2013. 77 с.
62. Що таке теорія міжнародної торгівлі?
URL:<https://ukrayinska.libretexts.org/%D0%91%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81/%D0%91%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5>
(дата звернення: 22.10.23)